

Det gjenstridige mangfoldet

Bak slagord og overskrifter i nordlig byutvikling

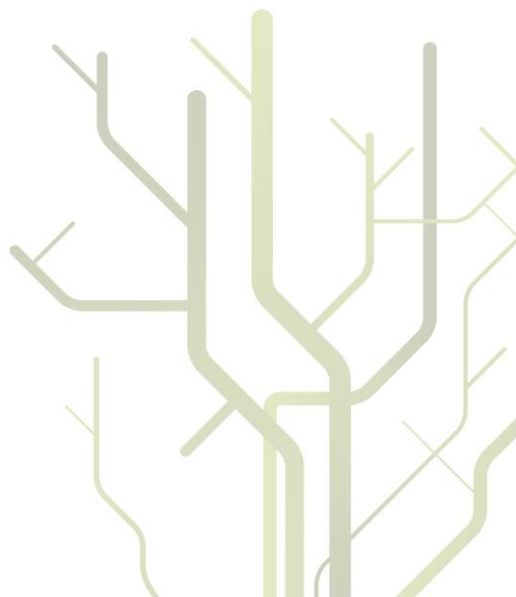

Brynhild Granås

Avhandling levert for graden

Philosophiae Doctor

Mars 2012

Det gjenstridige mangfoldet

Bak slagord og overskrifter i nordlig byutvikling

Brynhild Granås

Avhandling levert for graden Philosophiae Doctor

Universitetet i Tromsø
Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning
Institutt for sosiologi, statsvitenskap og samfunnsplanlegging

Mars 2012

Forord

Denne avhandlingen er gjennomført med ph.d.-stipend fra forskerskolen Citizenship, Encounters and Place Enactment in the North (CEPIN) ved Fakultet for humaniora, samfunnsfag og lærerutdanning, Universitetet i Tromsø. Deler av arbeidet er finansiert av Nordic Centre for Spatial Development (Nordregio) gjennom prosjektet «Place reinvention in the north. Dynamics and governance perspectives» og av Norges forskningsråd gjennom prosjektet «Globalisering nedenfra. Lokaliserte transformasjoner i et nordområdeperspektiv».

Jeg vil benytte anledningen til å takke de til sammen over 100 enkeltmenneskene i Kiruna, Narvik og Kirkenes for gode møter, for tiden de har satt av og for tankene de har delt i samtaler og intervjuer. Bidrag fra innbyggerne i disse tre byene har vært avgjørende for prosjektet.

En stor takk til førsteamanuensis Sissel Eriksen, professor Anne Britt Flemmen og professor Kirsten Simonsen for god veiledning. Takk til kollegaer ved Universitetet i Tromsø. En særlig takk til de ved Institutt for sosiologi, statsvitenskap og samfunnsplanlegging og medlemmene av forskningsgruppene «Border Culture» og «Sted, makt og mobilitet». Til gode kollegaer i CEPIN: Takk for følget så langt på vår flerfaglige dannelsesreise. Takk også til kollegaer ved Roskilde Universitet og Høgskolen i Finnmark. Flere enkeltpersoner i og utenfor fagmiljøene har betydd mye for meg i denne prosessen selv om de ikke er nevnt med navn her. En spesiell takk til dere.

Rommet jeg har fått gjennom doktorgradsperioden til å gjøre det jeg liker aller best har vært av uvurderlig verdi for meg selv. For min kjære mor og far er jeg redd det har vært en prøvelse. Jeg vet at de gleder seg med meg nå og antagelig er minst like lettet som meg over at dette med doktorgraden snart er tilbakelagt.

Clarity of mind means clarity of passion, too. This is why a great and clear mind loves ardently and sees distinctly what it loves. (Blaise Pascal, 1623-1662)

Alta, mars 2012

Brynhild Granås

Innholdsfortegnelse

Forord	iii
Innholdsfortegnelse	v
Artikkelliste	vii
1. Innledning.....	1
Hvorfor gjøre stedet til gjenstand for forskning?	1
Hvorfor forske på stedsmeninger, og hvordan?	2
De tre stedene	4
Kirkenes	6
Narvik.....	7
Kiruna.....	8
Oppsummering av de fem analysene	9
Kirkenes. An industrial site reinvented as a border town	9
Place and transport. Particularities of a town and its mobilities	10
Constructing the unique – communicating the extreme. Dynamics of place marketing..	12
A mining town or a town with a mine? Industrialisation processes and institutional negotiations of place meanings	15
Ambiguous place meanings. Living with the industrially marked town in Kiruna, Sweden	16
Om oppbyggingen av kappen.....	18
2. Teoretiske perspektiv på sted, mening og makt	21
Innledning.....	21
Sted.....	21
Fra «hva slags sted er dette?» til «hva er et sted?»	21
Romlige vendinger	23
Stedet som relasjonelt, materielt og dynamisk.....	25
Mening og makt	31
Ordnende og omordnende maktproduktive øvelser	32
Et desentrert blikk på mening og makt.....	33
Mening og virkning	34
Det åpne feltet	36
3. Metodologiske svar	39
Sted som forskningsinntak	39
Nordlige, industrirelaterte byer	42
Empiriske avgrensninger og metodiske innretninger	44
Intervjuundersøkelsene i Kirkenes og Narvik	46

Dokumentstudien fra Narvik	48
Intervjuundersøkelsen blant innbyggere i Kiruna	49
Dokumentstudien fra Kiruna	52
Analytisk håndtering	53
4. Det gjenstridige mangfoldet – avsluttende betraktninger.....	57
Litteraturliste	61
Artikler (1-5)	67

Artikkelliste

Artikkel 1: Viken, A., Granås, B. and Nyseth, T. (2008) Kirkenes: an industrial site reinvented as a border town

- Publisert i *Acta Borealia*, 25(1), 22-44.

Artikkel 2: Granås, B. og Nyseth, T. (2008) Place and transport. Particularities of a town and its mobilities

- Publisert i Bærenholdt, J. O. og Granås, B. (red.) *Mobility and Place. Enacting Northern European Peripheries*. Farnham: Ashgate.

Artikkel 3: Granås, B. (2009) Constructing the unique – communicating the extreme. Dynamics of place marketing

- Publisert i Nyseth, T. og Viken, A. (red.) *Place Reinvention. Northern Perspectives*. Farnham: Ashgate.

Artikkel 4: Granås, B. (2011) A mining town or a town with a mine? Industrialisation processes and institutional negotiations of place meanings

- Innsendt desember 2011 til *Planning, Theory and Practice*.

Artikkel 5: Granås, B. (2012) Ambiguous place meanings. Living with the industrially marked town in Kiruna, Sweden

- Akseptert 19. mars 2012 for publisering i *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography* i 2012.

1. Innledning

I likhet med mennesker identifiseres steder som noe. De som kjenner til de tre nordlige byene Kirkenes, Narvik eller Kiruna, vil oppfatte hver av dem på like og ulike måter. Meninger de forbindes med åpner opp og lukker for tilknytning, engasjement og involvering. Det er verken naturgitt, uforanderlig eller entydig hva hver av disse tre byene bør eller kan forstås som. Stedsmeninger er sosiokulturelle størrelser i stadig bevegelse med mennesker gjennom deres livsløp, med nye bevegelsesmønstre, med globale omveltninger i politikk og økonomi og med teknologiske overskridelser. Fysisk infrastruktur, klima, geografisk beliggenhet og naturformasjoner betinger også stedsmeninger. Selv om slike betingelser er relativt stabile, har de også dynamiske kvaliteter; på samme måte som historien til de tre byene ikke kan gjøres om, men kan fortelles på nye måter, kan mer stabile materielle steds karakteristika stadig gis ny betydning. Den gjengse oppfatningen av et sted kan på et gitt tidspunkt være udiskutabel eller uavklart, beseglet i stillhet eller utfordret i åpen konflikt. Ethvert sted er likevel alltid noe for noen og noe annet for andre, og vil være gjenstand for forhandlinger, forbundet med ulike interesser, erfaringer og forventninger. Gjennom stedsforståelser kan vi nærme oss ordnende meningssystemer, slik de formes, bæres og omformes av folk og institusjoner etter hvert som samfunn utvikler seg.

Gjennom til sammen fem analyser fra byene Kirkenes, Narvik og Kiruna utforsker denne avhandlingen prosesser der stedsmeninger konstitueres og rekonstitueres. Meningsproduktive prosesser benyttes som inntak til situerte analyser, basert på en åpen forståelse av sted. Analysene tar oss bak overskrifter og belyser steder i deres mangfoldighet, mens de gir kunnskap om orden og uorden, motsetninger og forhandlinger, i tillegg til begrensninger og potensialer som inngår i de dynamiske meningssystemene som på gjenstridig vis følger og driver stedenes utvikling.

Hvorfor gjøre stedet til gjenstand for forskning?

Samtidig med at epoken vi lever i betegnes som globalisert, har spørsmålet vært reist om stedet i det hele tatt betyr noe lenger. Gjør ikke globalisering verden mer og mer til ett og samme sted? Løsriver ikke vår tids mobilitetsmønstre sosiale, kulturelle og økonomiske prosesser fra sine tidligere geografisk spesifikke betingelser og kjennetegn? Når denne avhandlingen bruker stedet som utgangspunkt for forskning, er begrunnelsen for dette todelt.

For det første er forskningsarbeidet basert på en forståelse av at alle sosiale prosesser, som vi samfunnsforskere hevder utfolder seg, kan identifiseres empirisk til steder – de foregår et sted. Globalisering reduserer ikke stedet. På samme måte som vi kan betrakte stedet som globalt iscenesatt, kan det globale utforskes slik det iscenesettes stedlig, enten vi befinner oss i Narvik sentrum, på Gardermoen flyplass eller i finansdistriktet City i London. I henhold til en slik argumentasjon utgjør steder arenaer for å identifisere og utforske de prosessene som medskaper samfunnet utover stedets fysiske grenser. På samme måte må utviklingen av steder analyseres i lys av en slik utvidet geografi. Studiene i denne avhandlingen søker tilgang på denne utvidede geografien gjennom å innarbeide en begrepsmessig sensitivitet for tid-romlige kjennetegn ved sosiale prosesser. Denne sensitivitet er del av Doreen Masseys teori om steder som relasjonelle, materielle og dynamiske (Massey 1994; 2005), som dette arbeidet støtter seg på.

Den andre begrunnelsen for å gjøre stedet til gjenstand for forskning er forbundet med den første, og ligger i et ønske om å få fram historisk og geografisk spesifikke fortellinger. Den omsegripende betegnelsen av samtiden som for eksempel «globalisert» er delvis et produkt av en samfunnsteoretisk arbeidsmåte som prioriterer det å fastsette overordnede trekk ved samfunnsutviklingen, slik den samfunnsdiagnostisk orienterte sosiologien gjør det gjennom sine store fortellinger. Ulike bidrag fra en denne delen av sosiologien tegner samfunnsbilder som prioriterer konturene av overordnede mønstre framfor geografisk spesifikke detaljer og mangfold. Denne avhandlingen bidrar med situert kunnskap som i et større bilde fremmer flertydige, mangfoldige og ambivalente fortellinger om levemåter, ideer og praksiser. I lys av en slik argumentasjon, og med utgangspunkt i samfunnsvitenskapelige representasjoner av vestlige samfunn som tilhørende et post-industrielt paradigme, retter de fem artiklene blant annet søkelyset mot tre steder som står i andre og mer komplekse relasjoner til det industrielle enn det et paradigme med fokus på overordnede trekk uttrykker.

Hvorfor forske på stedsmeninger, og hvordan?

De fem analysene i avhandlingen nærmer seg alle stedet gjennom prosesser der stedets mening konstitueres og rekonstitueres. Én bakgrunnsfaktor som gjør tilnæringsmåten relevant ligger i samfunnsmessige utviklingstrekk som indikerer at den mening stedet gir løftes opp på den offentlige dagsordenen. I Nord-Norge så vel som internasjonalt blir stedsmeninger gjort til gjenstand for politikk, kommersialisering og institusjonalisering gjennom begreper som for eksempel omdømme, image, identitet og merkevare. Eksemplene spenner fra en voksende reiselivsnærings arbeid med å utvikle destinasjoner, via offentlig

initierte merkevarebyggings- og markedsføringsprosjekt som har som mål å øke stedets attraktivitet som bosted og arena for virksomhetsetableringer, til en rekke ulike identitetspolitiske prosjekter innrettet med sikte på å hindre fraflytting og sikre tilflytting. Denne avhandlingen søker verken å dokumentere framveksten av en slik offentlig dagsorden eller forklare den, men å bidra til en mer nyansert forståelse av de meningsproduktive sammenhengene slike innsatser virker inn på, er forankret i og betinget av.

Analysene utforsker stedsmeninger med utgangspunkt i teori som fastsetter stedet som sosiomaterielt, sammensatt og dynamisk. Geografiske begrep som stat, region eller sted settes mange ganger i spill forskningsmessig som analyseenheter eller forskningsobjekt mens de tas for gitt som enkle territorielle og fysiske størrelser. Studiene i denne avhandlingen er basert på en forståelse som understreker betydningen av at vi som samfunnsforskere møter geografiske enheter teoretisk reflektert. Som del av et sosialt begrep om sted ligger også det meningsproduktive. Stedets mening er i spill innenfor alle de prosessene som til sammen gjør stedet. Når strategiske stedsidentitetsprosjekter, det vil si prosjekter med eksplisitte mål om å påvirke måten stedet forstås på, inngår i avhandlingens enkeltstudier, situeres utforskningen av dem. De strategiske prosessene analyseres via perspektiv som ser stedsmeninger som kontingente produkt av sammensatte prosesser og ikke som isolert til situasjoner der slike spørsmål er satt eksplisitt på dagsordenen. Strategisk forvaltning av stedsmeninger kan finne nye former med endrede samfunnsforhold, og kan også aktualiseres ved historiske brudd som fordrer at et sted reartikuleres. Perspektivene som anlegges gjennom avhandlingen ser likevel stedsmeninger som et progressivt kontinuum og tilsvarende som et historisk uavhengig mulig forskningsmessig inntak til å nå kunnskap om stedlige utviklingsprosesser.

Avhandlingsarbeidet sammenstiller Masseys begrepsliggjøringer av stedet som relasjonelt, materielt og dynamisk med elementer fra Michel Foucaults arbeid med forholdet mellom maktproduktive og meningsgenererende relasjonelle prosesser. Via en slik kobling utforsker studiene maktaspekt ved stedlige utviklingsprosesser slik de utfolder seg relasjonelt. Det relasjonelle fokuset retter oppmerksomheten mot interaksjonsprosesser der meninger konstitueres og rekonstitueres, innenfor forhandlinger og gjennom brytninger. Spørsmålet er ikke hvem folk er eller hva stedet er, men hvordan innbyggere og institusjonelle aktører gjør stedet. I prosesser der stedsmeninger bæres, formes og omformes av folk og gjennom institusjoner, kommer maktrelasjoner til uttrykk mens prosessene er (makt)produktive i seg selv. Mer enn å avsløre mulig undertrykkelse, ligger den analytiske verdien ved en slik perspektivering i måten den søker bak asymmetriske relasjoner og til prosesser der mening genereres. Tilnæringsmåten legger til rette for å utforske prosesser der motsetninger og det

uavklarte uttrykkes, og der historiske sammenfall, motstand og potensial for endring kommer til syne. Slik trekkes teppet også til side for å se ordnende kunnskapssystem som kontingente produkt og ikke nødvendige utfall av historiens gang.

De enkelte analysene i avhandlingen benytter ulike empiriske inntak til studier av meningsproduktive prosesser der stedets mening er i spill. Den metodologiske utformingen av enkeltstudiene samsvarer med stedsteoriens romlige og tidsmessige åpenhet og dens relasjonelle og dynamiske perspektiv. Dette vil bli utledet i metodologikapitlet. Innenfor rammen av en slik teoretisk forståelse av sted er alle stedlige prosesser sosiale og forbundet med mening. Når denne studien trekker inn et foucaultsk maktperspektiv, løftes relasjonelle interaksjonsprosesser fram, og med det også spørsmål om makt og mening ved stedlige prosesser. Variasjonen mellom enkeltstudiene avspeiler mangfoldet av empiriske inntak som med avhandlingens perspektiv forstås som relevant for å utforske stedsmeninger. Av det stedsteoretiske utgangspunktet følger en anerkjennelse av stedets kompleksitet og de mange prosessene som til sammen gjør stedet. Et utslag av en slik anerkjennelse er enkeltstudienes ambisjon om å belyse aspekt ved stedet, og ikke alle prosesser som gjør stedet.

Kappen vil utdype de sammenhengene som er skissert her mellom et stedsteoretisk utgangspunkt, forståelser av meningsproduksjon, metodologiske strategier og kunnskapsforståelser. Før vi går til dette, skal vi se nærmere på de tre stedene som er studert og kort presentere og betrakte avhandlingens fem artikler. Senere vil artiklene flettes inn i redegjørelser og diskusjoner om stedsteori, meningsproduksjon og metodologiske sider ved arbeidene for å tydeliggjøre enkeltstudienes teoretiske og metodologiske begrunnelser og forhold til hverandre.

De tre stedene

Som byer og sentra i sine respektive kommuner og regioner vil de fleste i en nordnorsk kontekst kjenne til Kirkenes, Narvik og Kiruna. Mange vil også ha assosiasjoner til dem som steder der utvinning og transport av jernmalm har vært hovednæringer. Lavkonjunkturen i denne næringen på 1970- og 1980-tallet slo på ulike måter kraftig inn i disse byene. Som den eneste av stedene der hjørnesteinsvirksomheten ble videreført, ble likevel Kiruna hardest rammet i form av synkende befolkningstall. Tross prøvelsene hver har gått gjennom de siste 40 årene, har de tre byene beholdt og delvis også befestet sin symbolske betydning og praktiske funksjon som sentrum i områdene de ligger i. Denne posisjonen er uttrykk for en tiltakende urbanisering og sentralisering i de spredt bebygde nordlige distriktene av både Norge og Sverige.

Kommunene disse tre byene ligger i grenser alle mot sine respektive nasjonalstaters riksgrenser – Sør-Varanger mot Russland og Finland, Narvik mot Sverige og Kiruna mot Norge og Finland. Nasjonenes nordlige yttergrenser er og har vært områder av sikkerhetspolitisk interesse. Sikkerhetspolitisk posisjonering i forhold til både Finland og Russland har ligget bak den norske stats innsatser i etableringen og utviklingen av Kirkenes helt fram til i dag. Under planleggingen av Malmbanan og Ofotbanen, som var forutsetningen for etableringen av Kiruna og Narvik, vurderte svenske og norske myndigheter det militærstrategiske ved byggingen av begge jernbanelinjene, først og fremst i forhold til Russland.

De tre byene tok form ved begynnelsen av det forrige århundreskiftet. Mens Kirkenes ble etablert med utgangspunkt i et lite kirkested med seks hus og 50 innbyggere (Wikan 2006), vokste Narvik ut fra en håndfull smågårder (Aas 2001), mens Kiruna ble tuftet på et område som fram til da hadde vært uten fast bosetting (Warg 2000). I tillegg til langveisfarende av mange slag og tilflyttere fra majoritetsbefolkningen, hadde de nye byboerne bakgrunn fra et nærliggende etnisk sammensatt omland med sterke innslag av det samiske og finske, noe som kommer tydelig til syne i Kiruna og Kirkenes i dag, men som i mindre grad er artikulert i Narvik. Grunnlaget for etableringen av byene lå i industrialisert utvinning av jernmalm. Mens Sør-Varanger har vært åsted for gruvedrift i Bjørnevatn og transport av jernmalm via Kirkenes havn, har gravene i Kiruna hatt Narvik som sin viktigste utskipingshavn. To gruveselskap har vært ledende i utviklingen av de tre stedene, i Kirkenes AS Sydvaranger og i Narvik og Kiruna LKAB. Kirkenes og Kiruna var i flere tiår drevet som såkalte «company towns», mens Narvik fikk selvstendig bystatus allerede i 1902. Begge gruveselskapene var fra tidlig av statlig eid, med hovedkontorer i henholdsvis Oslo og Stockholm som senere ble flyttet til Kirkenes og Luleå.

Med konjunktorene i det globale markedet for jernmalm, koblet til industrialiseringsframrykk og verdenskriger, er historiene til Kirkenes, Narvik og Kiruna preget av svingninger mellom gode og dårlige tider i bransjen. Nedgangstidene på 1970- og 1980-tallet førte for Kirkenes sin del til at gravene ble stengt i 1996. Kiruna opplevde i samme periode å miste rundt 2000 arbeidsplasser og 20 % av sine innbyggere, men satset likevel på teknologisk og organisatorisk videreutvikling av gruvevirksomheten gjennom kriseperioden. For Narviks del bidro omstruktureringer i LKAB gjennom denne perioden til at jernmalmtransportens betydning som hjørnesteinsvirksomhet falt (Svendsen 2002). Både Kirkenes og Narvik ble gjennom 1990-tallet definert som «omstillingskommuner» og nøt godt av ekstra overføringer fra staten til omstillingsaktiviteter over flere år. De tre analysene fra

Kirkenes og Narvik er basert på datamateriale samlet inn i perioden fra 2005 til 2007, etter den statlig definerte omstillingsfasen. Det empiriske arbeidet i Kiruna er utført fra 2007 til 2010, i en periode da jernmalvirkosomheten i byen når en ny gullalder og LKAB går med milliardoverskudd fra år til år. Det er i en slik fase at LKAB har besluttet å investere i et nytt hovednivå i gruva og byen som følge av denne beslutningen har tatt flere steg inn i den såkalte «stadsomvandlingen»¹. Analysene i denne avhandlingen utforsker hvordan storindustrien spiller inn på utviklingen av alle de tre stedene på ulike måter.

Parallelt med at Kirkenes, Narvik og Kiruna de siste tiårene har opplevd at deres hovednæringsvei har vært utfordret, har næringsliv og sysselsettingsmønster endret seg mot et mer heterogent bilde. I et slikt bilde inngår utvikling av sørvissektoren, med turisme og handel, statlig bestemt tilførsel av offentlige arbeidsplasser og framveksten av flere mindre industri- og teknologibedrifter. Alle tre steder har en historie som «arbeiderklassebyer», hver på sin sammensatte og spesifikke måte. I takt med at storindustriens plass innenfor byene har endret seg og nye sysselsettingsmønstre trer fram, er også den lokalpolitiske situasjonen i utvikling. Felles for byene er at de har hatt en sterkt tilstedeværende fagbevegelse og vært sosialdemokratisk styrt gjennom hele 1900-tallet, med innslag av en radikal venstreside. I Narvik har Arbeiderpartiet vært i posisjon og holdt ordførervervet helt fram til valget i 2011 da kommunen fikk Høyre-ordfører. Sør-Varanger fikk sin første ikke-AP-ordfører i 2003, men har helt fram til i dag hatt en sterk venstreside. I Kiruna ble Socialdemokraternas dominans brutt fra valget i 1994 da Kirunapartiet inntok lokalpolitikken. Fra da av har dette sosialdemokratisk orienterte partiet dominert lokalpolitikken på linje med Socialdemokraterna, inntil Kirunapartiets leder sluttet fred med sitt moderparti før valget i 2010 og Socialdemokraterna igjen fikk flertall.

Kirkenes

Lengst øst i Finnmark, innenfor Varangerfjorden, ligger Kirkenes, på neset mellom Bøkfjorden og Langfjorden, cirka 1,5 mils kjøretur fra grenseovergangen mot Russland ved Storskog. Byen glir over i omkringliggende tettsteder som Hesseng nær flyplassen og gravestedet Bjørnevattn, som er forbundet med toglinje for frakt av jernmalm til Kirkenes. Disse to stedene utgjør en mellomting mellom bydeler i Kirkenes og selvstendige tettsteder innenfor Sør-Varanger kommune, der Kirkenes er kommunesentrum. Mens det bor 3 500 mennesker i Kirkenes, er befolkningstallet i området Bjørnevatten-Hesseng-Kirkenes til

¹ «Stadsomvandlingen» er Kiruna kommunes formelle navn på prosessen det her vises til. Denne betegnelsen er ikke oversatt og vil bli brukt gjennom den foreliggende teksten.

sammen over 7 000. Foruten naboskapet med Russland i øst, grenser kommunen også mot Finland i sør og mot Nesseby kommune i vest.

I dag bor det i underkant av 9 800 innbyggere² i Sør-Varanger. Med dette er kommunen den i folketall desidert største i Øst-Finnmark. I Finnmark fylke utgjør befolkningen i Sør-Varanger 13 % og er sammen med Hammerfest den nest største kommunen i fylket etter Alta. Siden folketallet i Sør-Varanger var på sitt høyeste i 1977 med nærmere 11 000 innbyggere, har nedgangen fram til i dag vært på 10 %. Nedgangen i kommunen er noe større enn i fylket i samme periode, der den har vært på cirka 7.5 %, men betydelig lavere enn reduksjonen på 19% i Øst-Finnmark. Siden 2005 har folketallet i Sør-Varanger – sammen med Hammerfest og Alta – steget, mens samtlige andre kommuner i fylket har nedgang (Berg Nilssen og Lie 2010: 2). Sør-Varanger mistet fram mot nedleggingen av gruvevirksomheten 1 500 arbeidsplasser i AS Sydvaranger. Etter 1996 har kommunen opplevd ny vekst og arbeidsledigheten har de siste årene ligget under gjennomsnittet for landet (Berg Nilssen og Lie 2010: 32).

Narvik

Narvik by ligger innerst i Ofotfjorden og er sentrum av Narvik kommune, som strekker seg fra Skjomen i sørvest til Bjerkvik i nordvest, og mot Bjørnefjell og svenskegrensa i øst. Ved grensa kommer Malmbanan inn fra svensk side og får navnet Ofotbanen, før den tråkler seg nedover bratte fjell mot vest og ender i Narvik havn. Byen er, i tillegg til bydelen Ankenes mot sør, i hovedsak plassert på Narvik-halvøya og har i dag rundt 14 000 innbyggere, mens folketallet i kommunen som helhet er på cirka 18 400³. Med dette bor omtrent halvparten av innbyggerne i regionen Ofoten i Narvik by, som også regnes som regionsenter. Kommunen utgjør litt under 8 % av Nordland fylkes befolkning, og er med det fylkets tredje største kommune og den desidert største i nordfylket. Fra det var på sitt høyeste i 1969 er folketallet i Narvik i dag redusert med 8,7 %, noe som er høyere enn nedgangen i samme periode på fylkesnivå (2,8 %), men betydelig lavere enn reduksjonen på over 17 % i regionen Ofoten⁴.

Som hjørnesteinsbedrifter sysselsatte NSB og LKAB til sammen 1 200 personer i Narvik på midten av 1970-tallet (Svendsen 2002: 383). Siden den gang har NSB trukket seg ut av byen mens LKAB har redusert sin bemanning til rundt 230. Utviklingen av næringsliv og arbeidsmarked har gjennom 1990- og 2000-tallet, etter hjørnesteinsvirksomhetens fall, vært

² Tall fra SSB per 1. Januar 2011: <http://www.ssb.no/folkemengde/arkiv/tab-2011-02-24-21.html>

³ Tall fra SSB per 1. januar 2011: <http://www.ssb.no/folkemengde/arkiv/tab-2011-02-24-19.html>

⁴ Tallene er basert på følgende tabeller fra SSB: <http://www.ssb.no/emner/02/02/folkendrhist/tabeller/> Tallet som her er oppgitt for 1969 inkluderer den daværende Ankenes kommune som ble sammenslått med Narvik kommune i 1974.

sammensatt og turbulent og er fortsatt i dag preget av usikkerhet om framtida. Likevel har arbeidsledigheten i Narvik de siste årene ligget under gjennomsnittet både for fylket og landet (Lie og Berg Nilssen 2010: 49) og tilsvarende har folketallet holdt seg stabilt (Lie og Berg Nilssen 2010: 3).

Kiruna

Når man ankommer byen – eller «staden» – Kiruna langs «Norgevägen», som følger parallelt med Malmbanans trasé fra nordvest, har man allerede kjørt gjennom Kiruna kommune i mer enn 13 mil og passert flere av kommunens bygder og tettsteder, på svensk kalt «byar». I areal er kommunen Sveriges desidert største og rommer, i tillegg til store ødeland, til sammen over 50 bygder. Byen ligger sør- og midt i kommunen, mens det fortsatt er over 17 mil igjen til den nordøstligste bygden Karesuando på finskegrensa og drøye 10 mil til Masugnsbyen i kommunens østlige ytterkant, på grensen mot Pajala kommune. Gjennom et landskap av fjell, skog og myr, elver og innsjøer som til sammen er mer enn dobbelt så stor som Norges største kommune, Kautokeino, er dagens befolkning på 22 944⁵ spredt over 50 bygder, hvorav 18 148 bor i kommunesenteret Kiruna (SCB 2012). Byen strekker seg oppover og langs høydedraget Hauikvarre, ved gruvefjellene Luossavaara og Kiirunavaara, som også har gitt navn til hjørnesteinsbedriften og gruveselskapet LKAB – Luossavaara-Kiirunavaara Aktiebolag.

Fra befolkningstallet i kommunen var på sitt høyeste med over 31 000 i 1976, har tallet fram til i dag falt med 26 %. Reduksjonen har funnet sted kontinuerlig siden 1970-tallet, men har flatet ut i løpet av siste tiår. Nedgangen er mindre enn i nabokommunene, men betydelig høyere enn den for Norrbottens Län på 6,6 % i samme periode. Tallene på länsnivå må likevel sees i lys av det faktum at blant de 14 kommunene som stort sett alle har opplevd tilbakegang, utlignes länstallet i stor grad via de folkerikeste kommunene Piteå og Luleå, som har opplevd en tilvekst på cirka 10 % i perioden. Bakgrunnen for folketallsutviklingen i Kiruna er sammensatt, men tett forbundet med utviklingen innenfor LKAB som på det meste sysselsatte 5 000 mennesker i byen, mens tallet i dag er 2 166. Folketallet i Kiruna by har de siste årene ligget på rundt 18 500 (Nilsson 2000: 89) men bikker stadig mot 18 000.

⁵ Tall fra SCB:

http://w42.ssd.scb.se/bjssd/sok_link.asp?sokord1=efter+kommun&xu=c5587001&yp=duwird&lang=1

Oppsummering av de fem analysene

Kirkenes. An industrial site reinvented as a border town

Gjennom både innbyggere og institusjonelle aktørers virke og forståelser, utforskes det i artikkelen fra Kirkenes sammensatte meningsproduktive prosesser som er med å gjøre stedet. Tittelen på artikkelen kan gi inntrykk av at den vil bekrefte en velkjent fortelling om hvordan Kirkenes har gått fra å være industriby til å bli grenseby. Analysen går likevel bak en slik fortelling om stedet og problematiser heller hvordan og i hvilken grad en slik utvikling har funnet sted. Med utgangspunkt i en masseysk forståelse av sted som sosialt og åpent, og støttet av grenseteoretiske perspektiv, ser studien nærmere på hvordan Kirkenes skapes og gjenskapes innenfor en bredere geografi. Gjennom en slik tilnæringsmåte identifiserer analysen en genealogisk sammenheng mellom industribyen og grensebyen og belyser det uavklarte og tvetydige som ligger til spørsmålet om hvordan Kirkenes skal forstås i dag.

Den grenseteoretiske innrammingen og historiske gjennomgangen som gjøres i artikkelen legger an perspektiv som tydeliggjør hvordan nasjonalstatlige praksiser – innenfor rammen av geopolitiske endringer – gjør seg gjeldende i utviklingen av stedet. Perspektivet synliggjør hvordan ikke bare etableringen og utviklingen av industribyen Kirkenes, men også grensebyen Kirkenes, uttrykker nasjonalstatlig interessehevdning og styring i samspill med andre stedlige intervensjoner. Den større geografien stedet utvikles innenfor kommer også til syne i analysen av praksiser innenfor næringsliv, offentlige virksomheter og politikk som har utviklet seg i perioden etter at jernmalmutvinningen ble avvirket og grensen mot Russland ble åpnet. Her formes og omformes Kirkenes til et regionalt senter innenfor prosesser som peker mot utviklingen av et uavhengig grenseområde («interdependent borderland») (Martinez 1994) i Barentsregionen, der byen forsøksvis posisjoneres som sentrum i et internasjonalt og grenseoverskridende rom. En mer post-industrielt kjennetegnet by kan spores, der en overgang fra produksjon til konsumpsjon utfolder seg i et miljø preget av en økt urban bevissthet og heterogenitet i næringsaktiviteter, sysselsetting og befolknings sammensetting. Analysen viser likevel hvordan en forståelse av Kirkenes som industristed videreføres innenfor et nytt paradigme som grenseby.

I dette landskapet identifiseres en rekke meningsproduktive brytninger i analysen. Ett spenningspunkt ligger mellom to ulike begrunnelser for det identitetspolitiske engasjementet for å fremme Kirkenes som grenseby. Den ene er fundert på kosmopolitiske verdier om flerkulturell dialog og gjensidig forståelse. Den andre bygger på realpolitisk begrunnede ønsker om å posisjonere Kirkenes i et geopolitisk rom der naturressursutnyttelse og sikkerhetsspørsmål står på dagsorden. Et annet spenningspunkt ligger mellom på den ene

siden innbygges og på den andre siden nasjonale og lokale elites forståelse av stedet som grenseby. Det ser vi måten innbyggere problematiserer hvorvidt deres egne erfaringer speiles i et slikt identitetspolitisk prosjekt og hvem sine interesser prosjektet understøtter. I analysen fortelles det også om meningsbrytninger rundt forholdet mellom natur- og friluftslivstradisjoner og nye urbane praksiser. Brytningene finner sted i skjæringspunktet mellom gamle og nye erfaringer, innenfor en mer heterogent sammensatt befolkning, og er understøttet av identitetspolitiske framstøt som jobber for å posisjonere Kirkenes som urbant, på en global arena.

Alt i alt forklares det sammensatte og tvetydige ved den symbolske og praktiske situasjonen byen står i som et ikke-planlagt utfall av sammenfallende prosesser, som riktignok også inkluderer så vel nasjonalstrategiske styringsinitiativ som lokale identitetspolitiske framstøt. Artikkelen viser hvordan stedsmeninger framkommer som kontingente produkt av alt fra geopolitiske endringsprosesser til erfaringsbrytninger mellom innbyggere og som midlertidige produkt av kontinuerlige meningsbrytninger. At Kirkenes sine dager som industriby er talte og at stedet i dag uttrykker seg som grenseby, kan ikke betraktes som historisk nødvendig eller som et entydig faktum. Endringene er muliggjort og realisert i det en rekke utviklingsprosesser har sammenfalt i tid og rom og innebærer ikke at industribyen er endelig avvirket, på samme måten som grensebyen heller ikke er beseglet.

Place and transport. Particularities of a town and its mobilities

Den neste artikkelen betrakter dagens Narvik gjennom transportnæringen. Inntaket er ikke valgt med tanke på å befeste Narvik som transportby, men for å utforske byen gjennom teoretiske perspektiv som tar høyde for mobilitet og sted som integrerte meningsproduktive sosiale prosesser. Narvik har likevel et særegent forhold til transport. En gang lå begrunnelsen for å etablere byen nettopp i ønsket LKAB hadde om å bygge en jernbane fra Sverige mot Norge for å skipe ut jernmalm fra gruvene i Nord-Sverige over den isfrie havna ved Ofotfjorden. På slutten av 2000-tallet er jernmalmtransporten betydelig redusert, ikke i tonnasje, men i oppmerksomheten den tilgodeses i byen, symbolverdien den tilskrives, antall arbeidsplasser den gir, økonomien den bringer og arealet den trenger for å utfolde seg. NSB og LKAB utgjør ikke lenger hjørnesteinsbedrifter og jernmalmtransporten har falt som hovednæring. Overskriftsmessig går analysen inn i et postindustrielt Narvik mens den likevel utforsker mer komplekse industrielle sammenhenger enn det en slik typologisering foreskriver. Beskrivelsene av slike sammenhenger tegner et bilde av Narvik der en ny

transportnæring utfordrer byen og utfordres av byen i et maktproduktivt spenningsfelt der mobilitetsforståelser er i endring og stedsmeninger forhandles.

I møtet med et spørsmål om hvordan transport inngår i prosesser der stedet gjøres, tar artikkelen et teoretisk utgangspunkt i forholdet mellom mobilitet og sted. Som Tim Cresswell (2006) beskriver det, er mobilitet ikke bare et fysisk spørsmål om bevegelse av varer eller mennesker via en nøytral fysisk infrastruktur fra et punkt til et annet. Mobilitet må forstås sosialt og som gjennomtrengt av mening og makt. Mens Cresswell skiller sted og mobilitet som det henholdsvis statiske og dynamiske, opphever denne analysen dikotomien og ser mobilitet som del av et sosialt, åpent, prosessuelt og relasjonelt sted (Massey 1994). Mobilitet og sted er sosiale og meningsskapende dimensjoner, og meningsproduktive mobile praksiser inngår som del av prosesser der stedets mening konstitueres og rekonstitueres. Med utgangspunkt i transportsektorens mobilitetsrelaterte praksiser, forståelsesrammer, symboler og materialiseringer utforsker artikkelen hvordan mobilitet er med å konstituere og rekonstituere stedet innenfor maktproduktive relasjoner gjennom historiens gang.

Analysen synliggjør relasjoner transportvirksomheten og byen har utviklet seg innenfor. Mens stedet betraktes som sosialt og relasjonelt, sees makt i foucaultsk forstand, som et (steds-)produktivt relasjonelt anliggende. Relasjonene involverer institusjonelle aktører innenfor den fysiske avgrensningen av byen og i regionen, men også nasjonalt og internasjonalt. For eksempel viser analysen hvordan forholdet mellom den svenske og norske staten manifesterer seg i byen. Den utforsker også hvordan endringer i europeiske transportreguleringsregimer og politiske og økonomiske forskyvninger som involverer forholdet mellom Kina og USA kommer til uttrykk i Narvik. Relasjonene har vært og er produktive i byen, slik også lokalbefolkningens praktiske og forestillingsmessige mobilitetsrelasjoner er det. Innbyggere forteller om hvordan jernbanen gjennom byens glansdager på 1900-tallet ga næring til et byfolks stolthet. I dag har innbyggerne sørget ferdig tapet av sine tidligere hovedforsørgere og vendt oppmerksomheten bort fra både transportsektoren og jernbanen. Framtidsforventningene er ikke rettet mot én næring og jernbanen er erstattet av fly og bil som symbol på et moderne, fritt og internasjonalt forbundet levesett. Gamle transportrelaterte maktrelasjoner, slik vi så det under NSBs og LKABs tid som hjørnesteinsbedrifter, er oppløst. Den nye transportnæringens mange mindre aktører inngår i et nytt og fragmentert bilde, på linje med aktører fra andre næringer. Innenfor rommet et slikt perforert maktrelasjonelt bilde gir, vender innbyggere og lokalpolitikere også blikket mot havet og ser sitt snitt til endelig å hevde Narvik som en by ved fjorden. Det vi ser er en mer heterogen og kompleks by der det

diskursive rommet for en ny transportnæring er innskrenket sammenliknet med en fordums malmby, der symbiosen av jernbane og jernmalm utgjorde livsnerven.

Sosiomaterialitet inngår i den stedsforståelsen artikkelen bygger på og analysen belyser praksiser, forståelser og materialiseringer i Narvik som utvikles innenfor transportrelaterte sosiomaterielle relasjoner. Via dette blikket identifiserer analysen relasjoner mellom befolkning, institusjonelle aktører og sosiomaterielle omgivelser, og viser med det blant annet hvordan transportvirksomhet materialiserer seg i byen og er bundet av materielle rammer. Som del av dette inngår også forhandlinger om bruk og kontroll av landarealer. Analysen knytter konflikter, mistillit og motsetninger som aktører i Narvik rapporterer om til et spenningsforhold rundt den nye transportnæringens praktiske, symbolske og maktrelasjonelle kjennetegn. Denne meningsbrytningen kommer til syne i dragkampen om bruken av det gamle jernmalmområdet Trekanten ved byhavna. Betydelige krav om landareal, men også om generell politisk og økonomisk oppmerksomhet som dagens transportnæring måtte rette mot byen, bryter mot nye forståelser av Narvik og er uten den samme gjennomslagskraften jernmalmtransporten en gang hadde.

Når artikkelen utforsker byens utvikling gjennom transport, er dette forstått som ett mulig inntak til å utforske stedet, gjennom et spesifikt mobilitetsanliggende. Målet har ikke vært å fremme transportfortelling som den eneste eller den viktigste som kunne vært gitt fra Narvik, men å synliggjøre de mange relasjonene stedet produseres innenfor, som ligger til de mobilitetspraksisene transportnæringen består i. De analytiske funnene i form av spenninger rundt mobilitets- og stedsforståelser sees som et mulig, men ikke nødvendig utkomme av historiens gang. Betraktet gjennom Masseys begrep om «throwntogetherness» kan man si at analysen også synliggjør hvordan stedets mening verken er forutsigbart eller endelig identifiserbart, men er et perspektiv som gir epistemologisk tilgang på «sted som forhandling».

Constructing the unique – communicating the extreme. Dynamics of place marketing

Denne artikkelen retter blikket mot strategisk arbeid med stedsmeninger og tar for seg stedsmarkedsføring i Narvik. Slik markedsføring forstås som en del av et identitetspolitisk felt. Representasjoner av sted i markedsføringsdrakt blir analysert i lys av de relasjonene og kontekstene de forekommer innenfor. Produktene, i form av tekst og bilder som forteller potensielle investorer, turister, studenter og innbyggere hva Narvik er, blir forstått som meningsuttrykk produsert innenfor maktrelasjoner, konstruert på grunnlag av diskursivt tilgjengelige identitetskategorier, symboler og fortellinger. Analysen er kontekstualisert i

forhold til relasjoner som strekker seg fra de mellom lokale institusjoner til sentrum-periferi og nord-sør relasjoner med nasjonal og internasjonal rekkevidde. Denne måten å studere stedsmarkedsføring gir kontekstkunnskap som utforsker sider ved utviklingen av byen og belyser hvordan utviklingstrekk ved byen konstituerer de forståelsene av Narvik som markedsføringen fremmer.

Den kontekstualiserte analysen får fram institusjonelle rammer som har gjort stedsmarkedsføring til en aktuell praksis i Narvik, slik vi ser det i dag. For Narviks del er dette delvis knyttet til at transporten av jernmalm er pulverisert som den søylen den utgjorde for Narviksamfunnet gjennom det meste av 1900-tallet. Vi kommer inn i en velkjent transformasjonsfase hvor spørsmålet om hva Narvik er blitt og hvilken retning byen nå skal ta står åpent. Forandringene har også betydd at nye lokale styringsinstitusjoner er kommet til som gir rom for kompetanser og tenkemåter som er med å fremme nye næringer, som for eksempel turisme og småskala teknologibedrifter, og nye utviklingspraksiser, som stedsmarkedsføring. Vi ser også hvordan en markedsliberalisert sektor for høyere utdanning legger press på Høgskolen i Narvik om å markedsføre stedet, hvordan nasjonale støtteordninger understøtter stedsmarkedsføring og utviklingen av nye næringer og hvordan ulike aktører samarbeider og forhandler i arbeidet med materiellet som er studert.

Brosjyrene som analyseres framstiller Narvik som både normal og spesiell, gjennom en fortelling som i ord og bilde gjør stedet både gjenkjennbart (vanlig) og synlig (unikt). Det er ikke en slik kommunikasjonsvennlig fortellerstruktur som er analytisk interessant i denne sammenhengen, men hva de spesifikke stedsmeningene som fremmer den vanlige og usedvanlige byen kan fortelle oss om meningsproduktive maktrelasjoner som er virksomme i Narvik og diskursive rammer stedets mening nå reartikuleres innenfor. På den ene siden peker representasjonene mot byen som kommunikasjonsmessig sentralt beliggende, med et godt klima, med gode muligheter for å bedrive tradisjonelt friluftsliv og med et tidsmessig tilbud av kulturliv, shopping, sørvis og tjenester. På den andre siden tegnes et bilde av Narvik som et velegnet sted for utfoldelse av livsstiler relatert til ekstremспорт, og da først og fremst alpin vintersport i fjellene som omkranser byen.

Mens mange steder i den nordlige periferien spiller på dobbeltheten normal-unik via sivilisert-natur, er tvisten her at naturen trekker i retning av en moderne – for ikke å si hypermoderne – by, og ikke mot det arkaiske. Med andre ord understøtter både det sivilisatorisk relaterte vanlige og det naturrelaterte unike en forståelse av byen som moderne. Spørsmålet her er ikke hvorvidt dette er et kunstgrep markedsføringsmessig, men hva disse representasjonene er et uttrykk for. For det første er det å fremme byen som moderne en nært

tilgjengelig meningskategori i Narviksamfunnet. Innbyggere forteller om hvordan byen kom til som en modernitetens spydspiss i Nord-Norge, ikke minst med jernbanen, men også med en velstand som nærer byfolkets stolthet gjennom glansdagene på 1900-tallet. Denne forståelsen av å leve i en by utenom det vanlige lever videre og kommer – om enn noe mer tvetydig – til uttrykk i innbyggernes omtale av seg selv som fortsatt selvbevisste og til tider arrogante. For det andre kan vi spore en genealogisk linje fra skibomsen, som er figuren i den moderne fortellingen om det unike Narvik, til rallaren og en lokalt feiret fortelling om hvordan byen ble til gjennom realiseringen av et krevende jernbaneprosjekt opp mot svenskegrensa. Konseptet «Narvik – sterke opplevelser» kan forstås som en moderne oversetting av en tilgjengelig fortelling om Narvik som en by for eventyrlig maskulin livsutfoldelse og mestring av krevende natur. Den høyteknologiske komponenten i dette er en konstant som har vært forvaltet av et teknologisk kompetansemiljø i byen gjennom hele dens levetid. I forlengelsen av dette diskuterer analysen slagordet «Narvik – sterke opplevelser» som et uttrykk for posisjonen det teknologiske kompetanse- og næringsmiljøet har i det mer heterogene Narvik som har vokst fram gjennom omstillingsprosessene. Diskusjoner rundt slagordet indikerer en dragkamp mellom interessenter som – både på personlig, profesjonelt og politisk grunnlag – finner det relevant eller uheldig å forbinde byen med ekstremspor- livsstiler.

Bildet som tegnes av Narvik som vanlig og uvanlig omskriver eller forskyver Narviks posisjon innenfor symbolske relasjoner der byen utgjør en nordlig periferi sett i relasjon til politiske og økonomiske maktsentra nasjonalt og internasjonalt. Dette er symbolske relasjoner som både åpner muligheter og setter begrensninger for hvilke forståelser av Narvik som kan og bør kommuniseres til omverdenen. Det er i dette spillet at det blir relevant å fortelle om stedets sivilisatoriske kvaliteter som moderne by. Forskyvningen skjer i rommet denne diskursen gir for å kommunisere kvaliteter ved naturen; markedsføringen benytter ideen om «the wild northern periphery» som utgangspunkt for å fremme byen som et sted for utfoldelse av hypermoderne livsstiler. Byen kan ikke bryte ut av sin nordlige eller perifere posisjon og de maktrelasjonene slike symbolske relasjoner uttrykker. Likevel gir posisjonen adgang til å gjøre en eksotisk nordlig natur til en kontekst for utfoldelse av moderne livsstiler, samtidig som den fordrer at byen kommuniserer sine siviliserte kvaliteter.

A mining town or a town with a mine? Industrialisation processes and institutional negotiations of place meanings

Når den neste artikkelen retter søkelyset mot stadsomvandlingen i Kiruna er fokus satt på forhandling av stedsforståelser i prosesser som ikke er identitetspolitisk begrunnet. Utvinning av jernmalm har vært bærebjelken for Kirunasamfunnet helt siden byen ble etablert og fortellingen om hvordan byen kom til som «mönsterstad» under ledelse av LKABs første disponent, Hjalmar Lundbohm, er levende til stede i dagens Kiruna. Den asymmetriske avhengighetsrelasjonen til gruveselskapet LKAB er fortsatt tydelig, slik den manifesterer seg i stadsomvandlingen, der byens sentrum skal trekkes tilbake fra et ekspanderende gruveområde. Artikkelen studerer Kiruna kommunes og LKABs informasjon til allmennheten om stadsomvandlingen og spør hvordan historiske innramminger av prosessen ordner gruvass plass i byen, gjennom bruk av mönsterstadshistorien, referanser til Hjalmar Lundbohm og andre innslag av historiefortelling. Sagt med Foucault utforsker artikkelen hvordan partene genererer kulturell orden (O'Farrell 2005) via historiske representasjoner, eller med Pakier og Stråth (2010), hvordan fortiden defineres i dag og inngår i formasjon av «epistemologiske skjema» som gir grunnlag for beslutninger om framtida.

Den historiske innrammingen av stadsomvandlingen genererer forståelser av stedet og gruvevirksomhetens plass i utviklingen av stedet. Analysen spør i hvilken grad de historiske representasjonene peker mot en by begrunnet i gruvevirksomheten alene, eller mot en mer autonom by. Dette spørsmålet er omformulert i den analytisk-metaforiske spørsmålsformuleringen «gruveby eller en by med en gruve», der «gruveby» viser til stedet som eksistensielt betinget av gruvevirksomheten, mens «en by med en gruve» indikerer et sted hvis eksistens er begrunnet i det heterogene stedet i seg selv. At byen står i et avhengighetsforhold til LKAB er gitt og akseptert i Kiruna. Som en av hovedaktørene i stadsomvandlingen opererer kommunen innenfor en slik avhengighetsrelasjon til LKAB, den andre hovedparten i prosessen. Selv om legitimiteten for den asymmetriske relasjonen ikke utfordres, gir relasjonen rom for å forhandle dens mer spesifikke betydning.

Med utgangspunkt i et foucaultsk perspektiv på makt som produktiv, tilnærmer analysen seg prosesser som kan avdekke diskursiv handlekraft hos to institusjonelle subjekt. Med dette går analysen bak de tatt-for-gitte forestillinger vi måtte ha i møtet med en dominansrelasjon vi forbinder med et ensidig industristed. Kommunen sees ikke som en viljeløs undersått som i refleks tilpasser seg LKABs behov. Det er den generative involveringen i stadsomvandlingen fra begge parter vi vil få et grep om gjennom å se nærmere på hvordan de belyser stadsomvandlingen historisk når de framstiller den for allmennheten.

Artikkelen kontekstualiseres analytisk gjennom governmentality-perspektivet, som legger til rette for å betrakte de diskursive praksisene som studeres med et desentrert blikk. Desentreringen innebærer at institusjonelle diskursive praksiser sees som del av meningsprosesser som overskrider institusjonelle grenser. Slike meningsprosesser både muliggjør og betinger måten institusjonene setter stadsomvandlingen inn i en historisk sammenheng på. Ved å betrakte både kommunen og LKAB som institusjoner som uttrykker styringsrasjonalitet (governmentality) får vi også et perspektiv som gir anledning til å løfte blikket utover byens grenser og se deres virke i Kiruna i lys av nasjonale styringssystem. Begge disse grepene tar oss et steg bort fra det å betrakte framstillingsmåtene som institusjons-strategiske retoriske grep. Ingen av partene har full kontroll over de meningsproduktive prosesser de inngår i og de framstillingene de gir av stadsomvandlingen uttrykker forhold langt utenfor deres styrerom, som gir dem muligheter, men ikke hvilke muligheter som helst.

Identifikasjonen av informasjon som bekrefter byens industrielle kjennetegn ligger nært for hånden når man møter en by som så preget av storindustri som Kiruna. Det empiriske og analytiske inntaket i denne studien synliggjør likevel sammensatte styringsrasjonaliteter som er i sving i Kiruna. Dermed gir analysen anledning til å identifisere en situasjon der døren er åpnet mot en forståelse av en by med egenverd utover det den gir som «bruksort» i svensk gruveindustri. Det er nærmere denne åpne døren Kiruna kommune i det stille, uten konfrontasjon, trekker byen med sin historiske iscenesettelse av stadsomvandlingen ovenfor allmennheten.

Ambiguous place meanings. Living with the industrially marked town in Kiruna, Sweden

I den siste studien settes næringspolitikk, arealforvaltning, identitetspolitikk og institusjoners virke til side i møtet med stedet, mens innbyggerne inntar scenen alene. Spørsmålet er hvilke meninger befolkningen i Kiruna tilskriver stedet i diskursive framstillinger av livet som innbygger. Analysen er tett forbundet med den teoretiske forståelsen av sted som er gjennomgående for avhandlingen, der stedet sees som åpent, progressivt og sammensatt. Gjennom et slikt perspektiv er innbyggerne produktive medskapere av stedet og kunnskap om denne medskapningen gir innsyn i hva stedet er. Den åpenheten stedsteorien anlegger blir metodologisk besvart ved at spørsmålet om meninger informantene gir stedet blir utforsket via meninger de legger i det å være innbygger; med dette grepet fristilles informantens redegjørelser i tid og rom – fra det fysiske avgrensbare stedet og fra den dagsorden det er forbundet med. Tilnæringsmåten legger i stedet til rette for artikuleringer av tid-romlige

relasjoner informantene selv finner relevante når de skal fortelle om innbyggernes liv. Konstruksjonene de gir tegner sammensatte mønstre av avstand og nærhet til byen, mens byen gis mening som del av et nettverk av steder, der også bygdene og landskapene i byens nære omland inngår, fra Riksgränsen i vest til Tornedalsbygdene i øst.

Også denne analysen søker bak asymmetriske relasjoner og til meningsproduktive prosesser, på måter som åpner for å identifisere nyanser og kompleksitet ved stedet og de relasjonene det gjøres gjennom, utover det identiteten som «industrierted» leder oss til å se. Når innbyggerne posisjonerer byen i et nettverk av steder som inngår i livet deres, gir de den mening som et instrumentelt rom, i samsvar med assosiasjoner industriertedet gir. Tilsvarende trekker de forståelsen av byen i retning av å være en maskulint dominert arbeiderklasseby. Utover dette gir representasjonene likevel et mer sammensatt bilde av innbyggernes medskapning av byen. For det første gjør innbyggerne etnisitet relevant på måter som peker mot Kiruna som etnisk sammensatt, der etnisk tilhørighet og dominans forhandles og uttrykkes, blant annet gjennom friluftspraksiser og -symboler. For det andre, og i forlengelsen av dette, tegner de bildet av et «ruralt lengtende» folk. Denne lengsel kommer til uttrykk både gjennom måten de er i byen, verdsetter den og forlater den. Med det tilskrives byen også rural mening. For det tredje finner vi spor av eksplisitte urbane forventninger. Likevel er det først og fremst indirekte og gjennom mønsterstadshistorien at innbyggerne artikulerer forventninger til byen, gjennom å uttrykke tillit til at visjonene Hjalmar Lundbohm engang hadde for byen blir videreført. I tillegg finner vi beskrivelser av emosjonelt og rasjonelt begrunnede relasjoner som skaper nærhet og avstand til byen. Utkommet er et byfolk som er forbeholdne med å uttrykke direkte emosjonelle forbindelser med byen, men lar slike følelser blomstre gjennom fortellinger om mønsterstaden, der byen blir Hjalmar Lundboms og Hjalmar Lundbohm blir deres.

Alt i alt tillegger innbyggerne byen nyanserte og ambivalente sett av meninger. Selv om de framstiller sin relasjon til byen som praktisk og rasjonelt fundert, fraskriver de seg ikke et emosjonelt engasjement i den. Som medskapere av byen gjør de den heller ikke entydig industriell – den blir også en by med uttrykte urbane mangler og med tilsvarende verdsatte rurale kvaliteter. Analysen gir tilgang på ikke-industrielle spor i Kirunas genealogi, gjennom uttrykk for før-industrielle så vel som postindustrielle forventninger og levemåter. Disse tvetydige trekkene uttrykker spenninger mellom etnisitet, mellom kjønn og mellom urbane og rurale forventninger som bæres og formes innenfor innbyggernes meningsproduktive relasjoner i og til byen.

Når artikkelen diskuterer disse funnene opp mot stadsomvandlingen og innbyggernes rapporterte manglende politiske engasjement i saken, vendes blikket fra konfigurasjonen av innbyggerlivet til ansvarsaspekt ved relasjonen innbygger-by. Informantene i denne studien har ikke gitt framstillinger som kan forklare et manglende offentlig politisk engasjement i stadsomvandlingen via identiteter som undertrykte, offer, fremmedgjorte eller apatiske innbyggere. I stedet legger framstillingene til rette for å betrakte et ikke-engasjement i stadsomvandlingen som politisk ansvarstaking. Å holde nostalgi og andre følelser for byen tilbake og overlate den i LKABs og kommunens regi kan leses som et forsvar for et videre samliv med gruenæringen. Ulike forskningsmessige tilnærminger skaper situasjoner som gjør visse tilgjengelige identitetskategorier relevante framfor andre. Den metodologiske utformingen av denne studien via realiseringen av teori som gir blick for å se stedet som åpent, gjør at vi får innsyn i hvordan innbyggerne gjør stedet diskursivt innenfor rammen av en bredere geografi. Innenfor dette rommet får vi tilgang på fortellinger om et pragmatisk byfolk.

Om oppbyggingen av kappen

I de to neste kapitlene vil teoretiske og metodologiske spor, perspektiver og sammenhenger som er benyttet gjennom de fem artiklene bli utdypet og klargjort. Målet er å gi innsikt i det forskningsmessige handverket bak enkeltstudiene, utover det artikkelformatet legger til rette for, og å anskueliggjøre sammenhenger mellom dem. Uttrykket «spor» sikter her til prioriteten kappen gir til å beskrive den veien som faktisk er gått og dermed belyse teoribruk, metodologiske argument og frambringingen av det empiriske materialet med perspektiv «innenfra» forskningsprosessen. Arbeidet diskuteres på dets egne premisser og kappen legger med det til rette for å kommunisere avhandlingens plassering mellom, og i overlapp med, ulike tematiske forskningsfelt, fagdisiplinære tradisjoner og teoretiske retninger.

Ulike teoretiske og metodologiske innretninger møtes gjennom avhandlingsarbeidet. Kappen vil tydeliggjøre begrunnelsene for teoretiske utdrag og sammenstillinger og metodologiske tilpasninger som er gjort. Slike redegjørelser vil for eksempel utdype sammenhenger mellom stedsteori, perspektiver på makt og mening, kunnskapsforståelser og metodologiske strategier som er satt i virksomhet gjennom enkeltanalysene. Som innledningen ovenfor antyder, lener avhandlingen seg av og til mer mot noen teoretikere enn andre, som for eksempel Massey, Foucault og etter hvert Bourdieu. Likevel er verken de enkelte artiklene eller avhandlingen i sin helhet å regne som foucaultsk, masseysk eller bourdieusk. Til det benytter arbeidet i for stor grad utdrag fra disse og andre forfattere og

foretar teoretiske og metodologiske sammenstillinger som originalkildene ikke ville gjort. Kappen gir anledning til å beskrive og begrunne slike teoretiske og metodologiske tilpasninger og fastsette nærmere en ontologisk og epistemologisk konsistens i arbeidet. Et vesentlig oppdrag for kappen er også å gi nærmere innsyn i hvordan datamaterialet er generert. Metodologikapitlet gir inngående beskrivelser av den metodiske gjennomføringen av enkeltstudiene og de metodologiske prinsippene for metodevalg.

Gjennom de to neste kapitlene utlegges et resonnement som kan anskueliggjøres som delt i tre etapper. De første to etappene gjøres gjennom kapittel 2, mens den tredje finner sted i kapittel 3. Avsluttende betraktninger i kappens siste kapittel rammes til slutt inn av en diskusjon av begrepet «det gjenstridige mangfoldet».

2. Teoretiske perspektiv på sted, mening og makt

Innledning

Den teoretiske forståelsesrammen bak avhandlingens fem artikler sammenstiller ulike perspektiver i et resonnement med tre hoveddeler. Det foreliggende kapitlet går igjennom de to første delene. Først beskrives teoretisk begrepsliggjøring av stedet, før perspektiver på mening og makt koblet til det stedsteoretiske ståstedet blir forklart nærmere. Som et tredje steg vil det neste kapitlet utdype metodologiske aspekt ved avhandlingsarbeidet og beskriver forholdet mellom kunnskapsforståelser, metodologiske strategier og de teoretiske sammenstillingene angående sted, makt og mening som vi først har gått igjennom. Forståelsesrammen har vært under utvikling gjennom avhandlingsarbeidet og tar derfor tydeligere form i de siste artiklene fra Kiruna enn i første artikkel fra Kirkenes. Sånn sett bærer og utviser de to siste artiklene i større grad den teoretiske rammen som beskrives gjennom dette og neste kapittel, men er likevel synlig til stede gjennom alle artiklenes utforskning av prosesser der stedsmeninger konstitueres og rekonstitueres.

De fem studiene i avhandlingen utforsker sosialt liv som prosessuelt og flertydig og anskueliggjør stedsmeninger som et dynamisk anliggende, i sin brokethet. Denne innstillingen vil bli artikulert steg for steg i gjennomgangen av den felles forståelsesrammen som ligger bak arbeidet med artiklene. I første omgang skal vi se nærmere på hva den innebærer i forhold til begrepsliggjøring av stedet.

Sted

Fra «hva slags sted er dette?» til «hva er et sted?»

Det stedsteoretiske utgangspunktet for avhandlingen er i hovedsak basert på Maseys begrepsliggjøring av sted (1994; 2005). Som et første steg på veien mot klargjøring av hva hennes arbeid med sted består i, skal vi se nærmere på spørsmålet om å typologisere steder. Gjennom prosjektperioden har kollegaer med jevne mellomrom etterspurt avklaringer av «hva slags sted» Kirkenes, Narvik og Kiruna egentlig er. Selv om forslagene kan ha vært tilforlatelige, som å kategorisere Narvik som nettverksby (Aas 2001: 82), Kirkenes som avindustrialisert og Kiruna som industriavhengig, har denne etterspørselen i liten grad blitt møtt gjennom artiklene. Steder typologiseres på mangfoldige vis i dagligspråk og politisk offentlighet, som for eksempel perifere og sentrale, kulturbyer, kunnskapsbyer og industribyer. Slike kategoriseringspraksiser gir stedet mening ut fra fellestrekk det har med

andre. Lignende kategoriseringer er utbredt også i forskningslitteraturen, som betegner byer som for eksempel førindustrielle, industrielle og avindustrialiserte (Bell 1973; Hayter 1997), entreprenøriske (Jessop 1997; Hubbard 1996), kreative (Florida 2000) eller postindustrielle (Lash og Urry 1994).

Begrunnelsen for å holde denne formen for begrepsliggjøring av sted tilbake gjennom studiene ligger, som vi skal komme tilbake til, først og fremst i målet enkeltanalysene har om å utforske meningsproduktive prosesser. Et slikt forskningsfokus fordrer sensitivitet i tilnæringsmåter og begrepsbruk for å skape adgang til meningstilskrivende prosesser. For eksempel har ikke artikkel 1 som ambisjon å avklare hvorvidt Kirkenes er avindustrialisert eller ikke, men å belyse hvordan stedet fremmes blant annet som industrielt og ikke-industrielt innenfor de relasjonene som gjør stedet. I artikkel 4 er ikke målet å fastslå om Kiruna er en «gruveby» eller «en by med en gruve», men å gi innblikk i hvordan LKAB og Kiruna kommune i forbindelse med stadsomvandlingen trekker forståelsen av byen i retning av å være eksistensberettiget «i seg selv» eller «i og med graven».

Hvis vi anskueliggjør teori som beliggende langs et kontinuum mellom det abstrakte og det empirinære, så befinner denne avhandlingens stedsteori seg i den mer abstrakte enden av skalaen mens stedstypologiseringene ovenfor i ulik grad er mer empirinære. Masseys stedsteoretiske bidrag typologiserer ikke steder, men utforsker hva et sted er, basert på en ontologi om rom. I henhold til et skille mellom forklaringsbasert og generell teori (Aakvaag 2008) er typologiene ovenfor eksempler på forklaringsbasert teori mens Masseys begrepsliggjøring av sted likner generell teori, uten å være nomotetisk orientert (Mjøset 2001). Hennes ambisjon er ikke å gi en uttømmende begrepsliggjøring av sted (Massey 1994: 1). I stedet hevder hun å utforske sted på måter som er bestemt av (delvis kontekstspesifikke) forskningsspørsmål og politiske spørsmål hun har vært involvert i. Et slikt forbehold mot en for abstrahert og nomotetisk teoriambisjon kan forstås som en avspeiling av en kunnskapsforståelse – en forståelse av kunnskapsrommet – som kommer til uttrykk i det arbeidet hun gjør med rombegrepet. Masseys teoretiserer rom i ontologisk forstand, det vil si på et høyere abstraksjonsnivå enn stedsteorien. Ett av hennes romontologiske poeng er likevel nettopp å «trekke rom ned» til det sosiale og dynamiske, fra det abstrakte og statiske.

Utkommet av Masseys arbeid er uansett begrepsliggjøring som forbereder forskningsmessige møter, ikke med visse steder, men med steder. Med dette argumenterer hun for hva sted er, basert på en ontologi om rom. Det er denne stedsforståelsen avhandlingsarbeidet gjør operativ.

Romlige vendinger

Dette avhandlingsarbeidet står i relasjon til geografiske begrepsmessige bevegelser og vendinger som har funnet sted innenfor samfunnsvitenskapene de senere årene. Én slik er bevegelsen fra «lokalsamfunn» til «sted» innenfor lokalsamfunnsforskningsmiljøet ved Universitetet i Tromsø de siste årene. Som del av en begrepsproblematisering argumenterte for eksempel Sissel Saugestad (1996) for at lokalsamfunn ikke kan regnes som a priori sosiale felt. Bevegelsen mot stedsbegrepet – som på ingen måte er entydig og lineær – har hatt i seg en ambisjon om å unngå assosiasjoner som forbinder lokalsamfunn med og forutsetter det som et geografisk bestemt fellesskap preget av harmoni.

Men også sted i seg selv er en meningsbærende kategori med metaforiske egenskaper. Simone Abram beskriver sted som dypt forbundet med kultur innenfor en vestlig tenkemåte og samfunnsorganisering, der det utgjør en enhet for (politisk) fellesskap («community») og står i et delvis dikotomisk og hele tiden tvetydig meningsforhold til det mobile og nomadiske (Abram 2011: 12-13). Et viktig utgangspunkt for Masseys utforskning av sted er nettopp de assosiasjonene det er forbundet med, som autentisk, statisk, lukket og homogent (Massey 1994). Dette fordrer at sted håndteres som meningsbærende kategori, slik denne kategorien praktiseres og virker, politiske så vel som forskningsmessig. Som vi snart skal komme til møter Massey, som del av en samfunnsgeografisk tradisjon, denne utfordringen gjennom å redefinere sted innenfor rammene av et samfunnsfaglig begrepsunivers og basert på et tilsvarende romontologisk bidrag. Det er dette sporet det foreliggende avhandlingsarbeidet nærmere bestemt følger.

Et neste steg på veien mot avklaringer av avhandlingens stedsteoretiske utgangspunkt går via rom, ikke som abstrakt geometri, men som en sosial størrelse. Rombegrepet har vært del av den vestlige ide- og filosofihistorien siden antikken (Bjerre og Fabian 2010:10) og kommer også til uttrykk hos sosiologiske klassikere som Marx og Simmel (se for eksempel Zieleniec 2007). De siste tiårene er rommet viet ny og økt oppmerksomhet innenfor et breiere felt av samfunnsvitenskapene, både gjennom retrospektive og vitenskapshistoriske analyser (Finnegan 2008) og hos samtidsforfattere som for eksempel Foucault. I en (blant samfunnsgeografer) mye sitert forelesning fra 1967 omtaler Foucault vår epoke som rommets epoke:

The great obsession of the nineteenth century was, as we know, history: with its themes of development and of suspension, of crisis and cycle, themes of the ever-accumulating past, with its great preponderance of dead men and the menacing glaciation of the world (...) The present epoch will perhaps be above all the epoch of space. We are in the epoch of simultaneity: we are in the epoch of juxtaposition, the epoch of the near and far, of the side-by-side, of the dispersed. (Foucault 1986: 22)

Gjennom begreper om det spredde, det nære og det fjerne og om samtidighet, sammenfall og sammenstillinger, setter Foucault her ord på en rekke romlige tilstander. Begrepsliggjøringene peker mot velkjente problemstillinger fra en samfunnsvitenskapelig globaliseringsdiskurs som Foucault selv knapt kan sies å være del av. Et velkjent postulat fra en slik diskurs er Anthony Giddens' (1990) om senmoderne endringer i romlig organisering av sosiale relasjoner, der han hevder at rom og sted ikke lenger sammenfaller. Vi skal ikke gå nærmere inn på globaliseringsdiskursen her, som er omfattende og følger mange spor, etter som dette avhandlingsarbeidet ikke har relatert seg aktivt til den. Poenget her er kort å illustrere at «globale» problemstillinger, slik de har vært diskursivt definert og forhandlet innenfor samfunnsvitenskapen siden slutten av 1980-tallet, aktiverer et geografisk og romlig vokabular og har bidratt til den oppmerksomheten både steds- og rombegrepet har fått i denne perioden.

På linje med en rekke vendinger («turns»), som for eksempel den kulturelle, den språklige og den mobile, har flere identifisert utviklingen som er beskrevet ovenfor som en romlig vending innenfor samfunnsvitenskap og humaniora (se for eksempel Finnegan 2008, Warf og Arias 2009, Withers 2009 og Fabian 2010). Vendingen er kjennetegnet av reformulering og utvikling av geografiske forklaringer og begreper og utforskning av menneskelivets romlige dimensjoner (Fabian 2010: 19). Innenfor denne vendingen har man vært opptatt av å «...sammentænke forskjellige nivåer og dekonstruere binære opposisjoner så som det lokale og det globale, det tilhørende og det udgrænsede, det konkrete og det imaginære, praksis og representasjon.» (Fabian 2010: 19). Edward Sojas begrep om «thirdspace» (Fabian 2010: 32) eksemplifiserer slike forsøk på å dekonstruere bipolare romlige framstillinger, en ambisjon som ellers er gjennomgående i Lefebvres arbeide (Lefebvre 1991). Tilsvarende eksemplifiserer også Giorgio Agambens begrep om ubestemmelighetssoner (zones of indistinction) (Agamben 1998) begrepsmessige møter med romlige dimensjoner via dekonstruerende strategier.

Som Kirsten Simonsen understreker (Simonsen 2010: 35) blir det misvisende å regne Massey som del av en romlig vending, etter som hun befinner seg innenfor en

(positivisme)kritisk samfunnsgeografisk tradisjon som allerede har befattet seg med stedromlig begrepsutvikling siden 1960-tallet. Der Foucault er agent for rombegrepet «til forskjell fra tid», introduserer Massey et begrep om tid-rom som dette avhandlingsarbeidet støtter seg på. Hennes utgangspunkt er at rom er befengt med de samme assosiative egenskapene som begrepet om sted. Strategien i hennes kritiske tilgang, slik den er formulert i samlingen av det som til da er hennes nøkkelttekster i samfunnsgeografien (Massey 1994) og referert ovenfor, ligger nettopp i å løse opp et dikotomisk skille mellom det romlige som statisk og tid som dynamisk. Rom er en sosial og dynamisk størrelse. Via denne strategien kommer hun fram til et tilsvarende begrep om sted, som vi snart skal se nærmere på.

Bjerre og Fabian (2010) understreker symbiosen mellom rom og sted i det de omtaler vendingen det her er snakk om som «spatial»; deres begrepsvalg er begrunnet nettopp i et ønske om å unngå å gi prioritet til rom eller sted alene som vendingens fokus. De oppsummerer essensen i den romlige/spatiale vendingen på følgende måte: «Vi ser utviklingen af en forståelse af rummet som relationelt, materielt praktiseret og under stadig konstruktion» (Bjerre og Fabian 2010: 10). Som vi skal se, ligger en slik forståelse tett på Maseys. Dette avspeiler både hennes posisjon og posisjonering innenfor den delen av samfunnsgeografien som befatter seg med begrepsutvikling i forhold til rom og sted. Når dette avhandlingsarbeidet kommuniserer med et slikt fagdisiplinært teoretisk felt, er det altså ikke en tilfeldig eller perifer stemme arbeidet går i dialog med.

Stedet som relasjonelt, materielt og dynamisk

Maseys begrepsliggjøringer av sted tar utgangspunkt i et relasjonelt perspektiv på sosial virkelighet og på rom. Hun identifiserer selv den røde tråden i arbeidet sitt som «...the attempt to formulate concepts of space and place in terms of social relations» (Massey 1994: 2). Ovenfor har vi sett hvordan hun retter et kritisk søkelys både mot steds- og rombegrepet og mot en dikotomisk framstilling av rom som statisk og tid som dynamisk, også innenfor den samfunnsfaglige diskursen om rom (Massey 1994: 249) skissert ovenfor. Tid og rom er i stedet uløselig forbundet; rom konstitueres og rekonstitueres innenfor relasjoner der mennesker, institusjoner og materielle omgivelser inngår. Det ligger nært for oss å tenke om slike relasjoner som i seg selv dynamiske. Gjennom et relasjonelt perspektiv, der rommet trekkes ned fra en abstrakt geometrisk forståelsesramme og redefineres til å utgjøre et aspekt ved sosiale prosesser, er dermed også rom dynamisk – rom er tid-rom.

I denne dynamiske romforståelsen ligger en konstruktivistisk fastsetting av hva rom er, i det det formes og omformes sosialt og med det sosiale. Denne konstruktivismen er ikke

radikal i den forstand at rom regnes som «alltid representert» og at «det rene rom» ikke eksisterer (se Masseys diskusjon av Ernesto Laclau i artikkelen *Politics and Space/Time*, Massey 1994)⁶. Rom og geografi er heller ikke bare et samfunnsmessig sluttprodukt, men utgjør en samfunnsskapende kraft i seg selv – «...the spatial organisation of society... makes a difference to how it works» (Massey 1994: 254). Et fellestrekk i forhold til kraften i samfunnsmessige romlige organiseringer som gjør seg gjeldende i både Kiruna, Narvik og Kirkenes gjennom historien er for eksempel forholdet til en eller flere store hjørnesteinsbedrifter med eksternt, nærmere bestemt statlig, eierskap. Denne romlige organiseringen ga lenge Kirkenes (artikkel 1) anledning til å være «seg selv nok» innenfor regionen byen ligger i. Når den romlige organiseringen ble brutt opp med avviklingen av statens eierskap i AS Sydvaranger, endret Kirkenes seg på en rekke måter. For eksempel vendte lokale kommersielle aktører seg mot sin omkringliggende region og inngikk relasjoner som i dag gjør byen til et regionalt handels- og sørvissentrum.

Sett fra ståstedet som her utlegges er samfunn en samtidig multiplisitet av rom (Massey 1994: 3). På samme måte som sosiale prosesser krysser hverandre på både sammenfallende og motsetningsfylte måter, gjør også rom det. Rom er brukket, fragmentert og fullt av paradokser og i slike spenningsfelt rekonstrueres det sosiale: «...within this dynamic simultaneity which is space, phenomena may be placed in relationship to one another in such a way that new social effects are provoked» (Massey 1994: 4). Eksempel på en slik dynamisk krysning av romlige prosesser ser vi i Kirkenes og i forholdet mellom på den ene siden kulturorganisasjonen «Pikene på broen» og på den andre siden Barentssekretariatet. «Pikene på broens» arbeid for å utvikle byen gjennom kosmopolitiske verdier om flerkulturell dialog og gjensidig forståelse har møtt Barentssekretariatets realpolitisk begrunnede innsatser for å posisjonere Kirkenes, særlig i forhold til petroleumsnæringens offensiv i nordområdene. Den ene konstellasjonen fremmer et heterogent og postindustrielt Kirkenes, mens den andre trekker byen i retning av det videreførte industristedet. I spenningspunktet mellom to ulike begrunnelser for det identitetspolitiske engasjementet oppstår en symbiose av grenseby og industriby. Spørsmålet er om noen av partene alene hadde kunnet skape et slikt Kirkenes. I artikkel 5 fra Kiruna ser vi hvordan samtidens ideer om urbane livsformer i det offentlige rom i dag krysser en tradisjonsforankret forståelse av byfolket som friluftsfolk. Hvilke effekter

⁶ I metodologikapitlet skal vi komme tilbake til hvordan artiklene i denne avhandlingen gjør bruk av begreper om representasjoner og det diskursive på måter som er balansert i forhold til en slik ontologi.

dette forholdet har, eller vil få, i forhold til de mer urbant orientertes engasjement i byen over tid er et åpent spørsmål.

Slike romkonstituerende relasjonelle og materielle forbindelser er utallige og krysser alle skalaer vi måtte forestille oss, for eksempel mellom det lokale og det globale. Det er her vi også kan identifisere stedets utvidede geografi, der sted forstås og utforskes som en tidsspesifikk romlig krysning:

If, however, the spatial is thought of in the context of space-time and as formed out of social interrelations at all scales, then one view of a place is as a particular articulation of those relations, a particular moment in those networks of social relations and understandings. (Massey 1994: 5)

Stedet er et møte mellom sosiale prosesser som løper i relasjoner som er romlig vidtrekkende. I artikkelen «A Global Sense of Place» (Massey 1994) tegner Massey et bilde der hun betrakter jorda fra en satellitt og observerer ikke bare alle fysiske bevegelser, men også (delvis usynlige) økonomiske, politiske og kulturelle relasjoner mellom mennesker og kommunikasjon, erfaringer og makt som ligger til disse relasjonene (Massey 1994: 154). Fra dette perspektivet kan vi forestille oss en alternativ fortolkning av stedet, der spesifisiteten ved det ikke fastsettes av for eksempel historie eller naturmessige utforming alene, men av den konstellasjonen stedet framstår som når vi beveger oss fra satellitten mot stedet og observerer det som et møtepunkt mellom alle disse prosessene. Stedet er et møtested. Som sitert i artikkel 2, 3 og 5 og referert gjennom begreper om nettverk i artikkel 1 og perspektivering av sted som en multiplisitet av sosiale prosesser i artikkel 4:

Instead, then, of thinking of places as areas with boundaries around, they can be imagined as articulated moments in networks of social relations and understandings, but where a large proportion of those relations, experiences and understandings are constructed on a far larger scale than what we happen to define for that moment as the place itself, whether that be a street, or a region or even a continent. (Massey 1994: 154)

Alle artiklene i avhandlingen retter fokus mot relasjonelle prosesser som inngår i den kontinuerlige konstitueringen og rekonstitueringen av stedet og både Kirkenes, Narvik og Kiruna utforskes innenfor en utvidet geografi. Ut fra denne ontologien er alle steder nettverkssteder.

Slike begrepsliggjøringer av rom og sted har også en politisk relevant side:

... thinking place relationally was designed to (...) intervene in a charged political arena. The aim initially was to combat localist or nationalist claims to place based on eternal essential, and in

consequence exclusive, characteristics of belonging: to retain, while reformulating, an appreciation of the specific and the distinctive while refusing the parochial. (Massey 2004: 6)

Slike «intervensjoner i en politisk ladet arena» gjøres gjennom alle studiene i avhandlingen. Nærmere bestemt avspeiler den seg i den tilbakeholdenheten hver analyse utviser i forhold til å naturliggjøre visse stedsforståelser gjennom forskningsmessige representasjoner. Studiene utforsker relasjonelle prosesser der stedsmeninger er i spill og beskriver i stedet andres forsøk på å stabilisere stedets mening. Tilnæringsmåten legger samtidig til rette for analysenes belysninger av det komplekse, flerstemmige og uavklarte ved hvert av stedene. Som vi kommer tilbake til under avsnittet om makt og mening, er ikke poenget å avsløre identitetspolitiske framstøt som undertrykkende og negative. «This does not mean that there is no justification for any notion of conservation, but it does mean that the debate should focus on the terms and nature of both conservation and innovation» (Massey 1994: 8). Hensikten er i stedet å besvare spørsmålet «Hva skjer?» (Foucault 1982: 786). Når artikkel 4 fra Kiruna tar for seg LKABs og Kiruna kommunes historiske representasjoner, er det ikke med mål om å frata partene legitimitet, men å kaste lys over betingelser og virkninger av slike stedsrepresentasjoner, både i konserverende og endringsrettet forstand.

Avhandlingens stedsontologiske utgangspunkt har i seg en tenkning om natur og materialitet som gir blick for foranderligheten i det vi gjerne umiddelbart tenker om som fikserte materielle omgivelser. På den ene siden endrer «trege» størrelser som naturformasjoner, infrastruktur og bygninger seg, både gjennom naturkreftenes virke og menneskelig inngripen. I begge studiene fra Kiruna er en slik materiell dynamikk tungt til stede og del av de relasjonene som utforskes; vi kommer inn i en situasjon preget av de geologiske forskyvningene i/av byen som følger av gruvevirksomheten, manifestert som stadsomvandlingen. På den andre siden, og gjennomgående i dette avhandlingsarbeidet, må materielle omgivelser forstås som dynamisk i og med våre (foranderlige) forestillinger om dem. Stedet blir aldri fiksert, selv ikke gjennom naturformasjonene det er lokalisert i. Tilsvarende bestemmer slike faktorer heller ikke alltid eller alene hva som gjør stedet spesifikt. Artikkel 1 fra Kirkenes viser for eksempel hvordan byen forandrer seg når stedets lokalisering på grensen mot Russland endrer betydning gjennom historien, ettersom russiske og norske myndigheter forholder seg til hverandre og til Kirkenes på nye måter. Gjennom alle analysene er fysisk-materielle faktorer forstått som sosialt betingende og betinget, men ikke i deterministisk forstand. Det var for eksempel ingen historisk nødvendighet at fjellene rundt Narvik skulle føre til at byen ble markedsført gjennom bilder og slagord forbundet med

ekstremtransport (artikkel 3), selv om naturformasjoner i dette tilfellet unektelig legger godt til rette for en slik utvikling. Tilsvarende kan vi ikke forstå verken realiseringen eller gjennomføringen av stadsomvandlingen i Kiruna (artikkel 4 og 5) som en historisk nødvendighet, betinget av ei rik jernmalme. Realiseringen står i relasjon til de globale prisene på jernmalm som setter rammer for LKABs aktivitet og gjennomføringen av stadsomvandlingen er en forhandlingsprosess.

Tilsvarende finner vi heller ikke årsak-virkning-forklaringer i steders historie. I artikkel 2 fra Narvik diskuteres for eksempel hvordan kompetansen NSB etterlot seg i byen kunne omsettes inn i utviklingen av en ny transportsektor i byen. Denne oversettelsen var ikke historisk nødvendig men utgjorde en mulighet som ble realisert i en situasjon der en rekke romlige prosesser krysset hverandre. Blant disse inngikk for eksempel restruktureringsprosesser innenfor svensk jernbanesektor, som altså fikk betydning for framveksten vi har sett av en ny transportnæring i Narvik. I Kiruna (artikkel 4 og 5) ser vi hvordan mønsterstadshistorien gjøres og omgjøres på ulike måter i dag. At institusjoner gir en bys opprinnelseshistorie plass i samtidige utviklingsprosesser er ikke historisk gitt, selv om det er mulig og dessuten utgjør en relativt utbredt praksis. Hva som nærmere bestemmer foregår når historien legges på bordet er heller ikke gitt, men er et empirisk spørsmål som denne analysen nettopp utforsker.

Alle disse eksemplene gjør det spesifikke ved stedet til et spørsmål om kontingente og foreløpige resultat av tid-romlige sammenfall. Med dette peker analysene mot en forståelse av stedet som en løpende forhandlingssituasjon:

What is special about a place is not some romance of a pre-given collective identity or of the eternity of the hills. Rather, what is special about place is precisely that throwntogetherness, the unavoidable challenge of negotiating a here-and-now (itself drawing on a history and a geography of thens and theres); and a negotiation which must take place within and between both human and nonhuman. (Massey 2005: 140)

Det er slike forhandlingssituasjoner alle analysene går inn i med et hva-skjer-spørsmål i mente. Noen ganger er studiene i berøring med relativt eksplisitte forhandlinger, som prosessene bak slagordet «Narvik – sterke opplevelser». Andre ganger er slike forhandlinger mer et spørsmål om hvordan innbyggere utfordrer og tilpasser seg i relasjon til forestillinger om normative levemåter, muligheter og begrensninger, som i artikkel 1 fra Kirkenes og artikkel 5 fra Kiruna. Enda en variant av forhandlinger er den diskrete definitoriske

tautrekkingen som inngår i LKABs og Kiruna kommunes presentasjon av stadsomvandlingen til allmennheten.

I den romlige vendingen avhandlingen relaterer seg til ligger en kritikk av samfunnsbegrepets binding til det territorielle. Ontologien om rom ovenfor er ment å løse forståelsen av samfunn fra en slik binding. I forhold til sted legger denne tenkemåten til rette for å utforske stedet innenfor en utvidet geografi, slik avhandlingen gjør. Disse begrepsliggjøringene av sosialt rom er begrepsliggjøringer av samfunn som gjør både direkte ansikt-til-ansikt relasjoner, indirekte relasjoner (Gunteriusen 2012) og materialitet til samfunnskonstituerende faktorer. John Urry (2000) er blant de som har kritisert samfunnsbegrepets plass i sosiologien og det fokuset begrepet setter på endogene sosiale prosesser og på «individuelle samfunn og deres generiske karakteristika» (Urry 2000: 186). I den forbindelse argumenterer han for en endring av sosiologiens begrepsmessige omdreiningspunkt, fra samfunn til mobilitet: «...mobilities criss-crossing societal borders in new temporal-spatial patterns constitutes a novel agenda for sociology» (Urry 2000: 186). Argumentet om å inkorporere tid-romlige aspekt i sosiologiske analyser støttes gjennom dette avhandlingsarbeidet, men håndteres på andre måter enn de Urry her foreslår. Mens Urrys argument er historisk betinget baserer romontologien ovenfor seg på en ahistorisk argumentasjon, selv om ingen teoriutvikling kan betraktes som historisk uavhengig. Som del av Urrys og andres (Augé 1995; Thrift 1999) argumentasjon bort fra samfunnsbegrepet inngår identifikasjonen av såkalte ikke-steder (non-places), som sies å vokse fram som del av vår historiske epoke: «Different fluids spatially intersect in the 'empty meeting grounds' of the non-places of modernity, such as motels, airports, service stations, the internet, international hotels...» (Urry 2000: 186). Denne avhandlingens perspektivering av rom og sted gir anledning til å utforske også slike «empty meeting grounds» som steder, i sin spesifisitet. Som beskrevet i innledningskapitlet bygger avhandlingen på et argument *for* stedet og for at «alt som finner sted finner sted et sted». Forståelsesrammen gir rom for å holde på både et (tid-romlig) samfunnsbegrep og på stedet som et relevant og sentralt utgangspunkt for sosiologisk analyse. Når mobilitet er gjort eksplisitt i artikkel 2 fra Narvik, analyseres mobilitetspraksiser og mobilitetsforståelser knyttet til transport av jernmalm, varer og personer gjennom stedsperspektivet som er beskrevet ovenfor. Forståelsen av forholdet mellom mobilitet og sted som kommer til uttrykk i artikkelen likner Simonsens, i det hun hevder at mobilitet og sted ikke utligner hverandre, men er komplekst sammenvevd og gjensidig konstituerende (Simonsen 2008: 14).

Mening og makt

På samme måte som alle relasjonelle prosesser som gjør stedet har en tid-romlig dimensjon, er de også meningsgenererende og forbundet med makt. Som beskrevet i innledningskapitlet har en serie spørsmål og interesser som danner bakteppe for prosjektet til sammen ledet oppmerksomheten mot meningsaspekt ved sted og gjort det sentralt i avhandlingsarbeidet. Alle de fem studiene benytter stedsmeninger som forskningsinntak og viser hvordan det å utforske prosesser der stedsmeninger konstitueres og rekonstitueres kan gi innblikk i stedlige utviklingsprosesser. Noe av bakgrunnen for å gi stedsmeninger en slik plass er, som beskrevet i innledningskapitlet, interessen for å klargjøre og begrepsfeste meningsgenerative sammenhenger som ulike former for strategiske stedlige identitetsprosjekt inngår i. Gjennom tid-rom-situerte analyser, som romontologien ovenfor legger til rette for, utforsker studiene prosesser som slike strategiske prosjekt er betinget av og betingende for. I artiklene gjøres dette på to ulike måter: På den ene siden demonstrerer flere av analysene hvordan stedsmeninger formes og omformes gjennom prosesser der stedsmeninger ikke er satt eksplisitt på dagsorden (artikkel 2, 4 og 5). På den andre siden viser de hvordan ulike former for strategiske initiativ for å befeste stedets mening kommer til og virker i kryssninger med andre relasjonelle prosesser som gjør stedet (artikkel 1 og 3). Slike former for tid-rom-situerte analyser av stedlige meningsgenerative prosesser, fundert på stedsteorien ovenfor, perspektiverer stedsmeninger på måter som aktualiserer spørsmål om deres forhold til makt. Bakteppet som her beskrives har ledet fram mot maktforståelser som ligger bak studienes utforming og analytiske resonnement og har motivert maktkonseptualiseringer i enkeltanalysene (Foucault 1982: 778).

De følgende avsnittene vil utdype de teoretiske perspektivene på mening og makt som er sammenstilt med stedsteorien gjennom avhandlingsarbeidet. Denne teoretiske sammenstillingen gjør spørsmål om stedets mening til et dynamisk, komplekst og motsetningsfylt anliggende. I likhet med sted blir også stedsmeninger forstått som kontingente og midlertidige produkt av mange og kryssende prosesser. Ved inngangen til denne gjennomgangen må noen forhold presiseres: Aller først, når studiene tilnærmer seg spørsmål om mening gjennom prosessuelle betraktningmåter sees mening ikke som «i fri flyt», men forstås i likhet med rom og sted som materielt og relasjonelt bundet, uten å være fastbundet eller endelig gitt. Når enkeltstudiene, som vi skal komme tilbake til, setter diskursive praksiser i fokus, gjennomføres analysene med en forståelse av slike praksiser som forankret i en sosiomateriell virkelighet som de «snakker fra» og «snakker tilbake til», som formulert i

artikkel 5 med referanse til Simonsen (2005) og Dewsbury et.al. (2002). For det andre må referansene til Foucault i det følgende leses som inspirasjoner der elementer fra hans mange, skiftende og komplekse begrepsliggjøring av makt (O'Farrell 2005: 98) er trukket ut, tilpasset og gitt en for avhandlingen selvstendig betydning. Og til slutt, mens flere av de konseptualiseringene av makt og mening som gjennomgås her i liten grad kommer eksplisitt til syne i enkeltartiklene, former resonnet som nå følger en tenkemåte som har innvirket på hver av forskningsdesignene og uttrykkes gjennom alle analysene.

Ordnende og omordnende maktproduktive øvelser

Det sies at det, satt på spissen, finnes to typer samfunnsforskere – én som rydder opp og skaper orden i et tilsynelatende kaos, og en annen som legger ut i verden med det for øyet å skape kaos der orden rår. Studiene i denne avhandlingen hører til i sistnevnte kategori gjennom måten de belyser det mer komplekse, ustabile og uavklarte ved stedsmeninger. For eksempel bekrefter begge artiklene som omhandler Kiruna på flere punkt en stedlig meningsorden som forbindes med det klassiske industristedet, mens de samtidig også viser hvordan stedet skapes i retning av noe annet og mer komplekst, uten at asymmetriske relasjoner med dette overskrides. Kirkenes-artikkelen bryter tilsvarende opp et forenklet identitetspolitisk bilde. Den beskriver hvordan Kirkenes ikke er ikke avvirket som industriby, men heller ikke beseglet som grenseby.

Nærmere bestemt består den analytiske tilnæringsmåten dermed ikke i å skape uorden, men i å belyse kompleksitet og klargjøre hvordan meningsuniverset stedsmeninger er del av ordnes og omordnes. I artikkel 4 fra Kiruna ser vi for eksempel hvordan LKAB understøtter en forståelse av Kiruna som eksistensberettiget gjennom gruva og gjør den til en by som alltid har og fortsatt må tilpasse seg gruveindustriens behov. Kiruna kommune utfordrer den prioriteten et slikt bilde gir gruva og trekker i det stille forståelsen av byen i retning av å være eksistensberettiget i seg selv, innenfor rammene av sin avhengighet til gruveindustrien. Mens artikkel 4 på slike måter tar for seg institusjonelle aktørers involveringer i stedsmeninger, omhandler artikkel 5 fra Kiruna innbyggerne og viser blant annet hvordan de gjør byen både på industrielle og ikke-industrielle måter, først og fremst i komplekse krysninger mellom ulike ruralitetsanknyttede meninger, men også urbane.

Analysene beskriver på slike måter diskursive praksiser⁷ fra ulike aktører som virker stabiliserende og destabiliserende i forhold til forståelsen av stedet som *noe* (Massey 1994: 5).

⁷ Når studiene gjennom intervjuer og dokumentstudier setter hovedfokus på nettopp diskursive praksiser, er denne prioriteten begrunnet i metodeforståelser og ikke basert på en ontologisk avvisning av relevansen av for eksempel kroppslige eller tinglige/materielle tilnæringsmåter i studier av mening.

Som de følgende avsnittene vil utdype, betraktes slike ordnende og omordnende diskursive praksiser som virkningsfulle og forstås, inspirert av Foucault, som maktproduktive øvelser. På samme måte som studiene ikke har hatt som mål å fastsette «hva slags steder» Kirkenes, Narvik og Kiruna er via stedstypologier, tar de heller ikke endelig stilling til spørsmål om hvilke stedsforståelser som er de mest dominerende og stabile i hver av de tre byene som er studert. I stedet engasjerer analysene seg i mangfoldet mens de baserer seg på en forståelse som tilsier at alt som skapes av stedsmeninger har en virkning og at kompleksiteten i det kontinuerlige spillet om stedets mening har noe å fortelle oss. Som de kommende avsnittene vil utdype, bygger analysene på en tenkemåte som tilsier at det virkningsfulle ved et slikt komplekst spill utgjør et «gjenstridig mangfold» som kan forstås bedre gjennom å betrakte det meningsproduktive som maktproduktivt.

Et desentrert blikk på mening og makt

Analysene i avhandlingen knytter makt tett til det meningsgenererende ved tid-romlige prosesser som gjør stedet. Maktperspektivet det er snakk om er ikke forstått som analytisk enerådende og ontologisk uttømmende. I stedet er det befestet i et forskningsmessig utgangspunkt som prioriterer det å belyse meningsgenererende prosesser og ment som et redskap til å se maktaspektet ved slike prosesser. Forståelsen tilsier at der hver av artiklene belyser prosesser hvor stedsmeninger konstitueres og rekonstitueres, belyser de samtidig maktrelevante aspekt ved stedlige utviklingsprosesser.

Veien til analysenes sammenkobling av makt og mening går via et desentrert blikk som vender bort fra enkeltaktører og mot det relasjonelt romlige som stedsteorien ovenfor beskriver. Når analysene konsentrerer seg om de relasjonelle prosessene som gjør stedet, er det samtidig en dynamisk, operativ og gjørende mening som blir utforsket. Inspirert av Foucault som betrakter makt som sirkulerende innenfor nettverk (Schaanning 1993: 213), ser avhandlingen makt som det virksomme som ligger til tid-romlige relasjoner der stedsmeninger konstitueres og rekonstitueres. Som en videre inspirasjon fra Foucault forstås makt som eksisterende bare når den praktiseres (O'Farrell 2005: 99) i slike tid-romlige relasjonelle prosesser av mennesker, institusjoner og materielle omgivelser. Makt begrepsliggjøres ikke som et spørsmål om maktressurser aktører sitter på i form av kunnskap, verdier og symboler, som de så spiller inn i meningsgenererende prosesser, slik det for eksempel uttrykkes i ordtaket «kunnskap er makt». På samme måte som makt ikke er utforsket som noe aktører «innehar» verken i form av innsikt, penger eller andre kapasiteter, er heller ikke mening analysert som noe noen «har i seg». I stedet er mening fanget gjennom

performative begreper der spørsmålene dreier seg om hvordan aktører skaper mening gjennom de diskursive praksisene studiene utforsker empirisk, enten disse kommer til syne i intervjuer eller gjennom dokumenter.

Mening og virkning

Gjennom diskursive praksiser identifiserer, kategoriserer og definerer aktører både seg selv og materielle og sosiale omgivelser. Slike praksiser skaper noe. Gjennom analysene ser vi hvordan det meningsgenerende ved tid-romlige relasjonelle prosesser som gjør stedet konstituerer en kompott av det gjenskapende og det omskapende. Bekreftelser av mer hegemoniske og identitetspolitisk befestede fortellinger om hva et sted er, krysser avkreftelser og forskyvninger som gjør stedet i retning av noe annet og mer motsetningsfullt og uavklart. Dette ser vi for eksempel i Kirkenes, der unge mennesker uttrykker skepsis til strategiske aktørers promotering av byen som Barentsby og grenseby. Likevel kobler de sine egne grenseerfaringer til slike konsepter, men da på måter som gir dem et mer flertydig innhold og som favner også det ubehagelige. Det er dette på samme tid formende og omformende, ordnende og omordnende, konstituerende og rekonstituerende dynamiske feltet analysene belyser.

Et utgangspunkt for arbeidsmåten i avhandlingsarbeidet som leder til et slikt fokus er, som allerede nevnt, at all stedlig meningsproduktivitet forstås som å ha en virkning eller effekt. Selv om ungdom i Kirkenes sine betraktninger ikke utgjør forståelser som får gjennomslag innenfor eller i forhold til praksiser der Barentsbyen og grensebyen feires, er de her forstått som betydningsfulle og verdt å undersøke. Den forskningsmessige begrunnelsen består ikke alene i et etisk-politisk argument om «å gi noen en stemme», men ligger like mye i et analytisk argument om at også slike stemmer virker i stedlige utviklingsprosesser. Denne tenkemåten er beslektet med Foucaults produktive maktbegrep. Hvis vi følger Foucaults terminologi videre, gjør fokuset på diskursive praksiser at avhandlingens analyser nærmere bestemt utforsker det maktproduktive ved kommunikasjonsrelasjoner (O'Farrell 2005: 99). Kommunikasjonsrelasjoner overfører informasjon gjennom språk, tegnsystem og andre symbolske medium. Begrepet om det maktproduktive viser til effektene kommunikasjonsrelasjonelle praksiser har i maktsfæren (Foucault 1982: 786-787). Det er altså i form av sine effekter at det som enkeltmennesker og institusjoner gjør via språket som symbolsk medium, slik det er studert her, er maktproduktivt.

Nærmere bestemt er meningsskapende praksiser forstått som virksomme innenfor «kulturelle ordener» eller «epistemologiske skjema», slik dette løftes fram med henvisning til

henholdsvis O'Farrell (2005) og Pakier og Stråth (2010) i artikkel 4. Enkeltstudienes utforskning av tid-romlige prosesser via et stedsmeningsperspektiv utforsker nettopp konstitueringer og rekonstitueringer innenfor slike ordener og skjema. Én form for maktproduktiv virkning kan være at meningsskaping befester dominante eller hegemoniske stedsforståelser. Slike virkninger gjør meningsordenen til en legitimerer av visse måter å forstå stedet på mens andre måter å se stedet på gjøres illegitime. Meningspoolen der meningsproduktivitet virker er en ressursbank for utøvelse av indirekte makt, det vil si en virkelighetsbestemmende og diskret definisjonsmakt. Et eksempel fra analysene er når LKAB snakker fram Kiruna som eksistensberettiget i og med gruveføringen (artikkel 4). Denne framstillingen matcher og understøtter en hegemonisk diskurs om Kiruna som totalt industriavhengig og stabiliserer sånn sett en hegemonisk diskurs om «gruvebyen» Kiruna. I neste omgang kan LKAB hente en slik forståelse ut av meningspoolen for å legitimere krav de fremmer i stadsomvandlingsprosessen. Et annet eksempel som illustrerer meningspoolen som ressursbank er når innbyggere og ulike institusjonelle aktører fremmer Narvik som en by ved fjorden (artikkel 2). Denne byforståelsen svekker legitimiteten til den nye transportføringen i forhold til å fremme krav om arealbruk i sentrums- og havneområdet Trekanten, som var den gamle transportføringens tumleplass gjennom et århundre. En slik nylig omkalfatret meningsorden er i likhet med meningsordenen i eksemplet ovenfor fra Kiruna konstituerende for det Foucault definerer som maktrelasjoner, det vil si relasjoner der makt utøves indirekte, som «handling på en handling» («action upon an action») (Foucault 1982: 789).

Analysene belyser et mangfold av stedsmeninger som ikke er befestet som naturlige og gitte i slike meningsordener. Dermed forteller de om et bredere felt av meningsskaping der hegemoniske ordener kan befestes på mer eller mindre stabile måter. Betraktet som maktproduktivt gir dette bredere meningsskapende feltet kunnskap om hvor uavklart eller stabilt, entydige eller utsatt spørsmålet om stedets mening i hegemonisk forstand står. Kirkenes-analysen diskuterer akkurat dette gjennom sitt mer direkte fokus på det strategiske arbeidet med å fremme grensebyen. Mangfoldet av stedsmeninger som kommer fram gjennom analysene er likevel, som vi nå skal inn på, forstått som maktproduktive utover spørsmålet om hvilken virkning de har i forhold til hegemoniske stedsforståelser.

Å belyse meningsproduktivitet slik studiene gjør i lommer, nisjer og åpne rom, gjennom analyser som inkluderer alt fra statlige myndigheter til grupper av unge mennesker som vokser opp på et sted, er en forskningsmessig arbeidsmåte som gir innblikk i et bredere virkningsfelt. Dersom en ung kvinne etterspør et Kiruna der hun kan leve ut en mer urbant forbundet livsstil (artikkel 5), betyr ikke dette nødvendigvis at Kiruna-samfunnet endrer seg i

retning av å bli mer urbant. Derimot kan det tenkes å få betydning for den unge kvinnens livsvalg; hun kan gi opp sine «urbane lengsler», kle seg i friluftsklær og tilpasse seg livet som «typisk Kirunabo». Hun kan som ung voksen søke og finne likesinnede og sammen med dem initierer aktivitet som styrker byens urbane kvaliteter på de måter hun etterspør. Men la oss si at hun ikke ser muligheter for å tilpasse seg eller innvirke på byens utvikling, verken på lengre eller kortere sikt, og velger å flytte fra Kiruna når hun er ferdig med videregående skole. Forståelsen av hva hun ønsker og de andre stedsforståelsene av byen som krysser hennes er med andre ord kunnskap som kan utgjøre et utgangspunkt for politikere, planleggere, markedsaktører og andre som arbeider med politisk, planleggingsmessig og markedsbasert utviklingsarbeid i byen. På samme måte kan slik kunnskap utgjøre et grunnlag for videre forskning på politiske, planrelaterte og markedsmessige utviklingsprosesser. Den unge kvinnens meningsgenerende væren i Kiruna virker og det er denne virkningen styringsaktører av ulikt slag skal manøvrere i utviklingen av Kiruna gjennom stadsomvandlingsprosessen. Hun utøver ikke makt med å fortelle en forsker om at hun savner noe ved Kiruna. Det vi derimot får innblikk i er en skapelse som virker inn i maktens sfærer.

Slik gir analysene i dette avhandlingsarbeidet innsyn i et gjenstridig mangfold, det vil si i den tregheten, i det ustyrilige og i potensiale den mangfoldige byen har i seg for endring som, sett fra ulike posisjoner, kan betraktes både som positiv og negativ. Innbyggere gjør stedet på samme måte som hjørnesteinsbedriften og statlige myndigheter gjør det, om enn ikke «på linje med». Selv om innbyggere i allmenhet kan ha relativ liten innflytelse på stedsforståelser som legges til grunn i realpolitiske beslutningsprosesser som stadsomvandlingen i Kiruna, vil stedsmeninger de underbygger og brytes seg imellom gi innblikk i stedlige utviklingsprosesser i sin sammensatte og komplekse forstand.

Det åpne feltet

På samme måten som studiene i avhandlingen er utformet med utgangspunkt i en åpen forståelse av sted, baserer de seg på en åpen maktforståelse. Begge formene for åpenhet leder til analyser der feltet er åpnet i forhold til hvem det er forskningsmessig relevant å forholde seg til i empiriske tilnæringer til spørsmål om stedsmeninger. Romontologien som ligger i stedsteorien gjør dette med å identifisere et mangfold av relasjonelle prosesser som relevante for den kontinuerlige konstitueringen av stedet. Maktperspektivering er åpnende i måten den favner «stort og smått» og anerkjenner et mangfold av meningsskapning som virksomt innenfor den kollektive meningsdimensjonen der stedsmeninger løpende forvaltes.

Det maktproduktive meningsgenererende analytiske perspektivet er ikke utviklet med tanke på å identifisere undertrykking. Maktbegrepet vi her har med å gjøre er ikke nødvendigvis undertrykkende eller «bedragerisk» (fraudent) (Foucault 1982: 786) og analysene tar ikke stilling til noen parters meningsproduktive involveringer i slike termer. I stedet gir perspektiveringene av mening og makt den gevinsten at de bidrar til å åpne opp studiene empirisk, som beskrevet ovenfor. Når makten sirkulerer er vi alle «...utøvere av makt og punkter som makten utøves på...» (Schaanning 1993: 213).

Utformingen av alle analysene i avhandlingen er basert på anerkjennelsen av eksistensen av makt, også som ressurs og kapasitet, uten at dette maktspektet er satt i fokus. Makt er i denne forstand fordelt og sentrert på noens hender mer enn andres og kan utforskes som det, også med et prosessuelt blikk. Selv om de fem studiene ikke diskuterer ressursmakt direkte, står de hele tiden i et forhold til relasjoner der kapasiteter til å influere på spørsmål om stedets mening er større hos noen enn hos andre. Det mest åpenbare eksemplet er konsentrasjonen av LKABs økonomiske og juridiske ressurser i Kiruna. Disse ressursene kommer til syne gjennom de kapasitetsutøvelser selskapet foretar seg i og med stadsomvandlingsprosessen i Kiruna. Også Foucault har omtalt denne formen for kapasiteter som et maktanliggende, og hans relasjonelle maktforståelse angår et forhold mellom kapasiteter, kommunikasjon og maktrelasjoner (Foucault 1982: 786). Han vil likevel utforske makt med det desentrerte blikket som er beskrevet ovenfor og gjennom et enkelt spørsmål om «hva skjer?» (Foucault 1982: 787-786), slik analysene i denne avhandlingen gjør. De formene for åpenhet og dynamisk tenkning om makt som er bygget inn i analysene er tydelig inspirert av Foucaults argumentasjon for det hensiktsmessige i å utforske makt som noe mer og annet enn et spørsmål om ressurser, etter som denne type (kapasitetsmessig definerte) maktsentra ikke alene skaper samfunnet og får det til å fungere (Flyvbjerg 1991: 106).

Avhandlingens siste to artikler gjør bruk av uttrykket «asymmetriske relasjoner», med henvisning til relasjoner kjennetegnet av skjevfordelinger hva angår tilgang på ressurser som gir anledning til å, som Foucault uttrykker det, modifisere, bruke, forbruke eller ødelegge (Foucault 1982: 786). Beskrivelsen av relasjonen mellom for eksempel LKAB og Kiruna kommune eller LKAB og innbyggerne som asymmetrisk er ikke basert på en nærmere utforskning og støtter seg alene på materialiseringen som nå skjer i Kiruna av stadsomvandlingen. Dette er på sett og vis det typiske industristedets kapasitetsfordeling og det er denne kapasiteten som er omrokkert i Narvik og Kirkenes etter fallet av hjørnesteinsnæringene. I forlengelsen av dette artikulere de to siste artiklene eksplisitt en forskningstilnærming som er bestemmende for alle studiene og som består i det å søke bak

asymmetriske relasjoner og til det meningsproduktive. Analysene har, med støtte i Masseys stedsteori, søkt bak disse relasjonene og utforsket meningsproduktivitet også hos de som måtte utgjøre «den svakeste part». Med Foucaults begrep om maktproduktivitet kan vi anerkjenne denne produktiviteten som maktrelevant. Dette er en måte å gjøre bruk av Foucaults relasjonelle og meningsgenerative maktforståelse som åpner for og tydeliggjør svært ulike aktørers medskapelse av samfunnet, slik vi allerede har vært inne på. At slik medskapning ikke medfører at relasjoner kjennetegnet av asymmetri oppløses eller overskrides, betyr likevel ikke at de ikke er virksomme i stedlige utviklingsprosesser. Denne tenkemåten står i forhold til det potensialet David Slater (1999) trekker ut av sin lesning av Edward Saids og Homi Bhabhas tekster, når han understreker at mot-representasjoner til etablerte styringsdiskursers makt ofte har i seg en dybde og ånd som går langt utover det vi kaller «latterlige etterlikninger» («mimicry or mockery») (Slater 1999: 73).

Tilnærminger til meningsdimensjoner ved sosial virkelighet fordrer begrepsmessige og metodologiske strategier som setter oss i stand til å forstå meningsaspekt (Guneriusen 2012). Gjennomgangen ovenfor viser hvordan meningsdimensjonen er handtert begrepsmessig i denne avhandlingen. I neste kapittel skal vi se hvordan den metodologiske utformingen av studiene er tilpasset et slikt meningsutforskende oppdrag.

3. Metodologiske svar

De to første delene av kappens hovedresonnement ble gjennomgått i forrige kapittel og besto i at et stedsteoretisk perspektiv ble fastsatt og deretter ble mening og makt i relasjon til det stedsteoretiske utgangspunktet begrepsliggjort. Den tredje og siste delen av hovedresonnementet blir gjennomgått i dette kapitlet, og her beskrives avhandlingsarbeidet fra et metodologisk ståsted. Metodiske kjennetegn ved enkeltstudiene presenteres og det gjøres rede for tilhørende vurderinger av begrepsmessig, ontologisk og epistemologisk art som har vært bestemmende for måten datamaterialet har vært generert på og forvaltet gjennom analysene.

Mens metodologi ganske enkelt kan sies å være læren om metode (Kvale og Brinkmann 2009: 325), retter den som «logi» oppmerksomhet mot et vell av vitenskapsteoretisk forbundne spørsmål som angår forholdet mellom den endelige forskningsteksten og de empiriske forholdene teksten hevder å si noe om (Alvesson og Sköldbberg 2000: 2). For å avgrense og organisere en refleksiv gjennomgang av hvordan slike spørsmål er håndtert i studiene, er kapitlet strukturert som en kronologisk fortelling. I fortellingen «innenfra forskningsprosessen» løftes de metodologisk relevante betraktninger frem. Kapitlet er navngitt som et «svar» og omtales som det tredje steget i et hovedresonnement. Det peker mot klargjøringene som vil følge av at det i fortellingen etableres en forbindelse mellom de teoretiske perspektivene som ble gjennomgått i forrige kapittel og avhandlingens empiriske side. Teori og metodologi kan derfor ikke skilles fra hverandre (Bourdieu 1992: 225). Gjennomgangen vil tydeliggjøre hvordan kappen så vel som enkeltstudiene er utformet på grunnlag av en forståelse som tilsier at teoretiske sider ved et empirisk vitenskapelig arbeid, som de forrige kapittel omhandlet, angår metodologiens problemfelt og vise versa.

Sted som forskningsinntak

Et tidlig valg i avhandlingsarbeidet besto i å etablere stedlige problemstillinger og benytte sted som forskningsinntak. Gjennom den stedlige innretningen har studiene først og fremst tatt mål av seg til å utvikle stedlig partikulær kunnskap, og som del av dette, utvikle kunnskap om vidtrekkende tid-romlige prosesser som gjør seg gjeldende i stedspartikulære utviklingsprosesser. Dette kunnskapsmålet er videre avgrenset til å omfatte aspekt ved utviklingen av steder, uten å fullforklare noen av stedene. I innledningskapitlet er dette formulert som ønsket om å fremme geografisk spesifikke fortellinger fra samtiden. Betraktet

på denne måten er stedet studienes objekt (Bourdieu 1992: 224). Som vi skal komme tilbake til er den forskningsmessige konstruksjonen av dette objektet først og fremst forankret i romontologien og stedsteorien som ble gjennomgått i forrige kapittel.

Det at stedet er studiens objekt uttrykker også avhandlingsarbeidets posisjonering innenfor en forskningstradisjon. Samfunnsforskningen ved Universitetet i Tromsø tok form parallelt med oppbyggingen av institusjonen gjennom 1970-tallet og speiler det samfunnsoppdraget som ble lagt inn i institusjonsetableringen (Fulsås 1993). Begrunnet i en virkelighetsforståelse om at samfunnsforholdene i nord enten er usynliggjort eller representert «utenfra» i en nasjonal kontekst, ble samfunnsansvaret for samfunnsforskningsmiljøet i stor grad oversatt til det å utvikle og levere kunnskap fra nord. Samfunnsforskerne skulle vise det partikulære ved nordlige samfunnsforhold, og sette det inn i en nasjonal politisk- og forskningsrelatert offentlighet. Til en slik forskningstradisjon ligger også det å utforske partikulære utfoldelser av geografisk overskridende problemstillinger, for eksempel innenfor fiskeri-, velferdsstats- og kommunalforskningsfeltet. Denne tradisjonens iboende legitimering av det å fremme geografisk spesifikk kunnskap har på ikke-refleksive måter, det vil si på måter som uttrykker et tradisjonsforbundet forskerhabitus (Bourdieu 1992: 222, Wilken 2007: 101), bidratt til å lede designet av denne avhandlingens studier inn mot stedlige problemstillinger med partikulære kunnskapsmål. Til et slikt kunnskapsmål ligger også det å bidra inn mot en forskerverden der andre kan gjøre bruk av studienes partikulære kunnskapsbidrag i diskusjoner av stedsovergripende problemstillinger. En begrunnelse for det å fremme geografisk spesifikke fortellinger fra nord som derimot var refleksivt til stede ved designet av studiene, var det å kommunisere slike fortellinger inn i en internasjonal forskningsdiskurs som i større grad har vært preget av empiriske arbeider gjennomført i «sentrale» strøk. Dette skal vi komme tilbake til om litt når vi ser nærmere på hvorfor avhandlingen setter fokus på nettopp Kirkenes, Narvik og Kiruna.

Studienes etablering av sted som objekt har ellers vært gjort gjennom dekonstruksjons- og konstruksjonsprosesser som likner de Bourdieu beskriver som del av praktiseringen av en refleksiv sosiologi (Bourdieu 1992: 220). Gjennomgangen i forrige kapittel kan betraktes som en utlegging av hvordan stedet først dekonstrueres som objekt gjennom en distansering fra sted som etablert meningskategori, slik den inngår i deler av forskningsverdenen så vel som i hverdagspråket. Kategorien sted er dermed i første omgang søkt fristilt fra sin kulturelle forbindelse med det statiske, kulturelt lukkede og fysisk avgrensbare. Deretter distanseres sted som objekt fra sitt slektskap med stedstypologier; slike typologier holdes i stor grad unna defineringsprosessen av forskningsobjektet, men ikke helt og fullt, som vi skal komme tilbake til når

vi ser nærmere på valg av steder. Først og fremst gjør studiene likevel operativ en teoretisk forståelse av sted hentet fra Massey og sted rekonstruerer som objekt ut fra et slikt perspektiv.

Stedsteoriens fastsetting av objektet sted som en kompleks og dynamisk størrelse er igjen bestemmende for at den partikulære kunnskapsambisjonen videre avgrenser seg og ikke søker totaliserende forklaringer av hvert av de tre stedene som er studert. Perspektivene i Masseys stedsteori og romontologien uttrykker, som diskutert i forrige kapittel, en samfunnsforståelse som anerkjenner og understreker kompleksitet og kontingens. Med andre ord peker dette teoretiske utgangspunktet i seg selv i motsatt retning av totaliserende forklaringer både av enkeltsteder og samfunn. I stedet sees samfunn som en «overskuddssituasjon» i stadig omvandling hvor det er vår utfordring å lære oss å leve med og forske i det komplekse (Drewsbury et. al. 2002: 437). Dette kan vi vanskelig gi totaliserende forklaringer av (Hansen og Simonsen 2004: 92). Studienes arbeidsmåte har i forlengelsen av dette innebygd en situert kunnskapsforståelse (Haraway 1996, Hansen og Simonsen 2004, Bærenholdt og Aure 2007). Det betyr at den partikulære kunnskapsambisjonen beskrevet ovenfor ikke er ideografisk begrunnet, men i stedet bygger på en forståelse som understreker det partielle ved det perspektivrommet enhver samfunnsforsker har tilgjengelig i møter med en kompleks og foranderlig verden.

Etableringen av stedlige problemstillinger og sted som forskningsinntak er også begrunnet ut fra ikke-partikulære kunnskapsambisjoner. Også denne kunnskapsambisjonen er forbundet med en situert kunnskapsforståelse. På samme måte som den situerte forståelsen ikke er ideografisk, spiller den heller ikke opp til nomotetiske arbeidsmåter. I stedet søker den å fastsette delvise forbindelser som kan identifiseres ut fra den posisjonen og det perspektivet forskeren møter verden med (Haraway 1996: 264-265). I henhold til en neo-kantiansk forskningsambisjon som består i å framstille verden slik den virkelig og egentlig er, ligger mulighetene i det å operere med "...a serial logic of the unfinished" (Drewsbury et. al. 2002: 438). Kunnskapsmål som omhandler slike sammenhenger kan identifiseres på to ulike måter i denne avhandlingens studier.

Studiene prøver ut det å bruke stedsmeninger som inntak for å belyse maktaspekt og kompleksitet ved stedlige utviklingsprosesser. Denne utprøvingen og demonstreringen begrepsmessige tilnæringsmåter utgjør kunnskapsmål av begrepsmessig og metodologisk art. I forlengelsen av denne kunnskapsambisjonen følger den fenomenforbundne forbindelsen som studiene gir innsikt i. Som innledningskapitlet beskriver, søker alle studiene å bidra til en bedre forståelse av de meningsproduktive sammenhengene strategiske stedsidentitetsprosjekt virker inn på, er forankret i og betinget av. Alle artiklene argumenterer i så måte for en

forståelse av fenomenet stedsmeninger som kontingente produkt av sammensatte stedlige prosesser.

Målet med studiene er dermed ikke bare å fortelle stedsspesifikke historier og servere dem til andre forskere som så kan benytte dem i begreps- og teoriutvikling med et mer eller mindre utbredt gyldighetsområde (jf. Alvesson og Skjöldberg 1994: 32). I stedet ligger det til hver av artiklene at de selv har i seg nettopp slike kunnskapsmål. Perspektivoppsettet etablerer tilgang til en virkelighet gjennom å fastsette den i tid-romlig, stedlig, meningsskapende og maktproduktiv forstand. Arbeidsmåten i artiklene kan settes i virke for å utforske stedlig kompleksitet med et maktkritisk blikk. Uten sammenlikning for øvrig er det perspektivoppsettet som ble gjennomgått i forrige kapittel utviklet på basis av en teoriforståelse som likner den Prieur og Sestoft (2006) identifiserer i forhold til Bourdieus kjernebegreper. De er åpne og abstrakte begreper hvor betydningen først fastlegges i forhold til konkret empiri; de er begreper beregnet til bruk (Prieur og Sestoft 2006: 213-214).

Logikken i den foreliggende kappeteksten ligger nettopp i det å løfte fram potensialet som ligger i det å utforske steder gjennom det konseptuelle og metodologiske oppsettet artiklene mer demonstrerer enn diskuterer eksplisitt. Intensjonen med kappen er å male bildet av en høyere himmel over de fem artiklene mens penselen dyppes i enkeltanalysene og kunnskapsmålet som angår perspektivutvikling i hver av dem trer tydeligere fram etter som de på denne måten settes i sammenheng.

Nordlige, industrirelaterte byer

Et neste steg i designet av studiene var valget om å rette søkelyset mot akkurat Kirkenes, Narvik og Kiruna. De tre stedene kan beskrives som «like» eller «lignende» på svært mange måter, i forhold til for eksempel friluftslivspraksiser, etniske problemstillinger, lokalisering langs riksgrenser, og så videre. Når alt kommer til alt var det likevel deres status som byer, deres relasjon til storindustriell virksomhet og deres lokalisering i nord som ble bestemmende for å velge disse tre. Begrunnelsen for å utforske steder i nord samsvarer i stor grad med beskrivelsen ovenfor av det samfunnsoppdraget som forvaltes av deler av samfunnsforskningsmiljøet ved Universitetet i Tromsø, som avhandlingen er del av. Det å forske på byer framfor mindre steder innenfor en nordlig kontekst er blant annet begrunnet i den prioritet det samme forskningsmiljøet over tid har gitt mindre steder. I dag er likevel byene i nord aktualisert, etter som de utgjør åsteder for sentralisering innenfor regioner som ellers er preget av tiår med befolkningsnedgang. Valget av stedene baserer seg likevel ikke på en forståelse som tilsier at byen er et sted med essensielle kjennetegn (se for eksempel

Hannerz 1980 og Amin og Graham 1997), forskjellig fra det vi ellers omtaler som tettsteder eller bygder. De tre er valgt ut fra den statusen de i funksjonell forstand har som regionale sentra og den institusjonelt befestede formelle statusen de har som byer. Den formelle statusen stedene har som by er styrket av den symbolske betydningen de gis som «byen» for folk som lever i disse områdene, noe som ytterligere gjorde dem interessante som objekt for studiene i denne avhandlingen.

Verken det at stedene er lokalisert i nord, eller at de utgjør byer, innvirker sånn sett på konstruksjonen av dem som objekt for forskning (jf. Bourdieu 1992). For kriteriet «industrirelatert» ligger det derimot noe annerledes an. I det studiene ble gjennomført var gruva i Bjørnevatn utenfor Kirkenes enda ikke gjenåpnet og dermed var det et tilsynelatende avindustrialisert Kirkenes og Narvik vi kom til, i den forstand at de historiske hjørnesteinsnæringene hadde mistet sin betydning. Det var nettopp denne situasjonen som tiltrakk oppmerksomhet. I utgangspunktet var disse to stedene identifisert som eksempler på samtidige post-industrielt forbundne byer i nord. Et poeng var her, sett i forhold til tidligere studier, å bidra med partikulær kunnskap fra nordlige «postindustrielle rom» (Lash og Urry 1994), slik de utvikler seg ved inngangen til 2000-tallet. Studiene i Kirkenes og Narvik ble gjennomført først og det var blant annet gjennom oppdagelser derfra at Kiruna ble del av avhandlingsarbeidet. Samtidig endret hele kriteriet med storindustrielle relasjoner seg og de fikk den mening som i dag ligger i artiklene. Det studiene i Kirkenes og Narvik viste var at selv om byenes relasjon til jernmalmutvinning på mange måter var passé, så gjorde det industrielle seg fortsatt gjeldende langt utover det deres kvaliteter som «postindustrielle rom», det vil si deres beliggenhet i «jernmalminindustriens kjølvann», indikerer. Videreføringen av industridiskursen i Kirkenes inn i grensediskursen (artikkel 1) er ett eksempel, et annet er den nye transportnæringen og tautrekkingen om Trekanten-området i Narvik (artikkel 2) og et tredje er det vi finner av industrirelaterte meningssammenhenger i prosessene rundt markedsføringen av «Narvik – sterke opplevelser» (artikkel 3).

Byene gikk med disse oppdagelsene fra å likne forskningsmessige «case» som eksemplifiserte det postindustrielle til å tydeligere utgjøre tid-romlig situerte inntak til studier av kompleksitet i stedlige utviklingsprosesser. Med dette ble perspektivsammenstillingen av sted, mening og makt, som ble gjennomgått i forrige kapittel, tydeligere befestet i analysene. Det komplekse i utviklingsprosessene som kom til syne pekte videre mot gjenstridigheten og kraften som kan ligge i det mangfoldige stedet. I denne seige materien lå også det industrirelaterte, i form av nye industrielle innsatser og andre indikasjoner på at forestillinger om det storindustrielle utviklingsparadigmets fortrinn levde i beste velgående. Sagt på en

annen måte innebar dreiningen at byenes industrirelaterte kvaliteter i mindre og mindre grad ble konstitutivt for måten datamaterialet i det videre ble generert og forvaltet på (jf. Bourdieu 1992). Måten datamaterialet var kommet til på i Kirkenes og Narvik var da også i utgangspunktet først og fremst ledet av det stedsteoretiske utgangspunktet, både med hensyn til metodiske indikatorer som utvalg og intervjuguide. Dette skal vi komme nærmere tilbake til. Dreiningen innebar at datamaterialet ble forvaltet med et stadig skarpere blikk for kompleksitet og brytninger i meningsgenerative prosesser, mens det postindustrielle og etter hvert, for Kirunas del, det industrielle ble skjøvet i bakgrunnen som analytiske kategorier.

Med denne dreiningen, og som en frukt av forskningsprosessens kjennetegn som oppdagelsesprosess, ble oppmerksomheten rettet mot de industrialiseringsprosessene som faktisk foregår i dag, ikke bare i Nord-Norge, men i store deler av det europeiske Arktis, fra Grønland i vest til Nordvest-Russland i øst. Riktignok har også disse områdene vært preget av avindustrialisering siden 1970-tallet, men jakten på naturressurser i nord ser ikke ut til å stilne av, tvert imot. Den nordnorske industridiskursen har de senere årene vært dominert av «oseane» problemstillinger knyttet til petroleum og fisk. Med et ønske om å oppsøke ett av de stedene der industrialiseringen ruller videre, og samtidig vike unna en nordnorsk politisert industridiskurs, falt blikket på Kiruna. Ideen var å tre ut av det nordnorske og inn i en geografisk nærliggende, men, i nordnorsk sammenheng, ukjent og mentalt fjerntliggende situasjon der storindustriens plass i byutviklingen ble tydelig artikulert, slik den blir i stadsomvandlingsprosessen i Kiruna. Slik ble den siste byen innrullert i avhandlingsarbeidet. Mens oppdagelsene fra Kirkenes og Narvik blant annet besto i identifiseringen av «det urene postindustrielle rommet», viser analysene fra Kiruna hvordan heller ikke et tungt industrialisert sted nødvendigvis utvikles i henhold til industrirelaterte dynamikker alene.

Empiriske avgrensninger og metodiske innretninger

Når studiene er utformet uten mål om å nå fram til totaliserende forklaringer, blir det neste spørsmålet hvordan empiriske avgrensninger og metodiske innretninger er gjort i møtet med stedene. Forrige kapittel beskrev hvordan avhandlingen baserer seg på forståelser av både sted, makt og mening som åpner for relevansen av mange ulike empiriske inntak. Stedsteorien legger til rette for å identifisere et mangfold av relasjonelle prosesser som inngår i den kontinuerlige konstitueringen og rekonstitueringen av sted. Perspektivering av makt og mening fastsetter videre det stedsmeningsgenerative som utspreddt og virksomt i et mangfold av stedlige utviklingsprosesser.

Alle artiklene er avgrenset og innrettet for å møte stedet på ulike måter, men har det til felles at de retter søkelyset mot prosesser der stedets mening konstitueres og rekonstitueres. Dette kommer til uttrykk i forskjelligartede forskningsspørsmål og avspeiler seg i ulikheter i de empiriske studiene analysene er basert på. Noen av artiklene bygger på empiriske arbeider som utforsker stedet via overordnede prosesser som er identifisert i forkant. Dette inntaket blir bestemmende for hvilke tid-romlige relasjonelle prosesser det empiriske arbeidet fanger opp og analysene i neste omgang diskuterer, slik som i analysen av stedsmarkedsføring i Narvik. Det kommer også til uttrykk i analysen av informasjonen til allmennheten om stadsomvandlingsprosessen i Kiruna. Andre artikler er basert på studier som i større grad har et aktørbestemt empirisk inntak. Dette er motivert av ønsket om å innarbeide former for heterogenitet og flerstemthet i materialet. Sammen med andre metodiske valg, er det aktørbestemte inntaket deretter bestemmende for hvilke prosesser som til syvende og sist diskuteres. I artikkel 1 fra Kirkenes og artikkel 5 fra Kiruna er det nettopp aktørbestemte inntak som leder fram til de prosessene som til slutt blir del av analysen. Artikkel 2 fra Narvik ligger mellom artikkel 1 og 5 i måten analysens problemstilling retter oppmerksomhet mot transportaspekter ved stedlig utvikling, perspektivert som mobilitetsanliggender, mens den empirisk henter sitt materiale både fra en bred aktørdefinert intervjuundersøkelse og historiske kilder.

Alle stedene er utforsket via både institusjonelle aktører og innbyggere. Noen av artiklene baserer seg først og fremst på empiri fra kvalitative intervjuer (artikkel 1, 2 og 5) og andre på dokumentstudier (artikkel 3 og 4). I tillegg gjør to av artiklene systematisk bruk av faghistoriske tekster som kilder (artikkel 1 og 2). Det er likevel slik at alle artiklene nyttiggjør et bredere datagrunnlag enn det en slik beskrivelse tilsier. For det første, og som vi snart skal se, trekker de to dokumentstudiene fra henholdsvis Narvik og Kiruna både på supplerende intervjuer med dokumentprodusenter og på de intervjuene som er gjort med institusjonelle aktører, samt innbyggere i de to byene. Utover dette er alle analysene empirisk beriket av observasjoner, samtaler og erfaringer fra besøkene på hvert av stedene. Karin Widerberg (2001) argumenterer for at samfunnsforskere bør utvikle og benytte observasjonsformen også ved generering av datamateriale der metoden ikke er å regne som feltarbeid eller etnografi (Widerberg 2001: 114). Denne påminnelsen er systematisk fulgt opp via arbeid med deskriptive og refleksive feltnotater (Emerson 1995) i de siste to studiene fra Kiruna.

Redegjørelsen for de metodiske innretningene av de enkelte empiriske studiene som nå følger, er tett knyttet til kronologien i utviklingen av studiene og artiklene. På samme måte som forrige kapitels forståelsesramme vises tydeligere i de to analysene fra Kiruna, vil

gjennomgangen vise hvordan arbeidet i Kiruna også står i en særstilling med hensyn til metodologiske kjennetegn. Studiene i Kiruna ble gjennomført sist og demonstrerer også i metodologisk forstand at forskning er læring for forskeren selv.

Intervjuundersøkelsene i Kirkenes og Narvik

De to første studiene ble gjennomført i Kirkenes og Narvik og ligger til grunn for henholdsvis artikkel 1 og 2, i tillegg til at de inngår i det empiriske grunnlaget for artikkel 3 fra Narvik. Disse to studiene ble designet samtidig og gjennomført parallelt som del av det Nordregion-finansierte internasjonale forskningsprosjektet «Place Reinvention in the North» (Nyseth og Granås 2007). Designet av studiene kom til i samarbeid med to andre forskere, og var samtidig koordinert i forhold til arbeidet blant forskere i et internasjonalt nettverk som var del av samme prosjekt. Valgene som er gjort i utformingen av studiene er derfor preget av samarbeidets logikk og oppdragsforskningens rammer. I all hovedsak bygger studiene på intervjuundersøkelser blant innbyggere og representanter for lokale institusjonelle aktører i de to byene. Plandokument og rapporter produsert av kommunene og lokale utviklingselskap inngikk også i det empiriske grunnlaget, men da som kontekstintroduserende tekster og ikke som grunnlag for dokumentanalyser. Utover dette forholdt begge studiene seg systematisk til historisk faglitteratur som ble satt i dialog med funn fra intervjuundersøkelsene i utviklingen av artikkel 1 og 2.

Til sammen ble 50 personer intervjuet i Kirkenes⁸ og 35 i Narvik⁹ i individuelle intervju og gruppeintervju¹⁰. Utvalget til individuelle intervju ble gjort blant ledere i næringsliv, politikk, offentlig forvaltning og kultursektoren. Disse intervjuene ble i hovedsak gjennomført før gruppeintervjuene. Strategien bak de individuelle intervjuene var å etablere empirisk tilgang til næringsstrategiske og politiske prosesser i byene og lokale institusjonelle aktørers virke. Dette avspeiler «Place Reinvention in the North»-prosjektets vektlegging av styringsaspekt i byutviklingsprosesser. Utvalget til de individuelle intervjuene var i så måte strategisk bestemt av en problemstilling (Thagaard 2009: 55-56). Utvalget til gruppeintervjuene ble gjort på to ulike måter. Noen ble næringsspesifikke, og dermed strategisk definerte, motivert av den samme styringssystemorienterte problemstillingen. De fleste av gruppene var likevel satt sammen ut fra et ønske om å ha med ulike kategorier av innbyggere i utvalget (Thagaard

⁸ Av de 50 som ble intervjuet i Kirkenes var 26 kvinner og 24 menn. Blant disse ble 19 intervjuet individuelt (9 kvinner og 10 menn) og 31 i gruppeintervju (17 kvinner og 14 menn).

⁹ Av de 35 som ble intervjuet i Narvik var 10 kvinner og 25 menn. Blant disse ble 17 intervjuet individuelt (fem kvinner og 12 menn) og 18 i gruppeintervju (fem kvinner og 13 menn).

¹⁰ Begge stedene ble besøkt to ganger av hele forskerteamet, med opphold på to og fire dager. Intervjuene, som alle var av en til tre timers varighet, ble tatt opp på bånd og senere transkribert. De fleste individuelle intervjuene og alle gruppeintervjuene ble gjennomført med alle tre forskere til stede.

2009: 56). Rekrutteringen til gruppeintervjuene ble assistert av en lokal konsulent i hver av byene som utarbeidet lister over mulige informanter som forskerne og konsulenten så rekrutterte per telefon. Listene ble utviklet etter en bestilling fra forskerne om gruppespesifikke kriterier som samtidig tilsa en spredning i utvalget i forhold til alder, kjønn, utdanning, posisjon i yrkeslivet og nettverkstilhørighet. Noen grupper var aldersbestemte, andre var bestemt ut fra posisjon i yrkeslivet og en av gruppene var kjønnsbestemt. I Kirkenes gjennomførte vi seks gruppeintervju og i Narvik fire¹¹.

Både de individuelle- og gruppeintervjuene hadde en åpen karakter, basert på intervjuguider. Gjennomføringen var samtidig tilpasset de sektorene og gruppene av befolkningen informantene var rekruttert fra. Det ble utarbeidet egne intervjuguider for henholdsvis individuelle- og gruppeintervju. Begge intervjuguidene¹² hadde byen og byens utvikling som hovedtema. De individuelle intervjuene var likevel mer spesifikt innrettet mot politikk og næringsliv, noe som igjen avspeiler «Place Reinvention in North»-prosjektets orientering mot styringsaspekt i byenes utvikling. Dette aspektet er ikke trukket inn i denne avhandlingens analyser av Kirkenes og Narvik. Vektleggingen av lokale institusjonelle aktører i Narvik og Kirkenes skapte likevel en rik informasjonstilgang om institusjonelle relasjoner både innenfor en nær og utvidet geografi som kan sies å være produktive i byenes utvikling. Kunnskap om slike institusjonelle relasjoner utgjør et vesentlig empirisk grunnlag for både artikkel 1 og 2.

Gruppeintervjuene med innbyggere, sammen med intervjuene av det strategiske utvalget, var først og fremst gjennomført med tanke på å etablere empirisk tilgang til det mangfoldige ved stedet. Ved starten av intervjuet ble alle deltakerne bedt om å notere tre stikkord hver som de mente uttrykte det karakteristiske ved byen. Etter dette presenterte og utdypet deltakerne sine stikkord. Et rikt utvalg av erfaringer og betraktninger dannet derfor utgangspunkt for samtaler som kunne følge ulike spor. Gruppeintervjuets styrke, som er utnyttet i artikkel 1 og 2, er å få fram informasjon om felles fortolkninger og normer (Halkiær 2010: 13). Vi får altså

¹¹ I Kirkenes ble det gjennomført seks gruppeintervju med henholdsvis pensjonister (tre kvinner og to menn), funksjonærer/ansatte (tre kvinner og tre menn), ungdom i alderen 18 til 20 (tre kvinner og tre menn), kvinner (seks), industriaktører (tre menn) og andre næringsaktører (to kvinner og tre menn). Tilsvarende ble det gjennomført fire gruppeintervjuer i Narvik med pensjonister (to kvinner og tre menn), aktører fra transportnæringen (fem menn), andre næringsaktører/«det lille næringslivet» (en kvinne og fire menn) og funksjonærer/ansatte (to kvinner og en mann).

¹² Intervjuguiden for individuelle intervju med lokale ledere inneholdt følgende tema: Overordnede beskrivelser av byen (type sted, særtrekk, utviklingstrekk), perspektiver på byens framtid (utviklingspotensial, satsingsområder, vekstnæringer), forståelser av drivkrefter i byutviklingsprosesser og til slutt forestilte utenfra-perspektiv på byen. Intervjuguiden for gruppeintervjuene inneholdt følgende tema: det karakteristiske ved byen, endringer i det karakteristiske ved byen, årsaker til endringer, og til slutt betydningen av endringer for eget liv eller egen virksomhet.

tilgang på meningstilskrivninger som gjøres i det informantene samtaler og forhandler om kollektive meningsdimensjoner som angår stedet og hva stedet kan sies å være. Når det gjelder gruppeintervjuer med innbyggere er materialet fra Kirkenes fyldigere og bedre balansert i forhold til alder og kjønn enn det fra Narvik, og det er også i større grad aktivert i artikkel 1s analyse fra Kirkenes enn i artikkel 2 fra Narvik.

Artikkel 1 fra Kirkenes ble skrevet først av disse to og er den av avhandlingens enkeltanalyser som går bredest ut i møtet med stedet, både empirisk og analytisk. Artikkel 2 er gjennom mobilitets- og transportperspektivet i større grad tematisk avgrenset og trekker tilsvarende på mer avgrensede utdrag fra den empirien som ble produsert gjennom studien.

Dokumentstudien fra Narvik

Artikkel 3, som tar for seg markedsføringen av Narvik by, baserer seg på en egen dokumentstudie med supplerende intervjuer, samtidig som den trekker på intervjustudien beskrevet ovenfor. Dokumentstudien ble også gjennomført som del av «Place Reinvention in the North»-prosjektet, der den inngikk i en komparativ analyse av stedsmarkedsføring i Övertorneå og Narvik (Granås og Gunnarsdotter 2007). Artikkel 3 er utviklet i etterkant av dette, basert på det samme materialet.

Å utforske Narvik gjennom stedsmarkedsføring var begrunnet i ønsket om å sirkle inn et eksempel på det som i innledningskapitlet er omtalt som strategiske stedsidentitetsprosesser, det vil si prosesser der stedets mening er satt eksplisitt på dagsorden og gjort til gjenstand for strategisk forvaltning. Artikkel 3 er den eneste av enkeltanalysene som er konsentrert rundt et slikt stedsinntak. Noe av det som gjorde stedsmarkedsføringen i Narvik særlig interessant var, som artikkelen beskriver, funn fra intervjustudien som viste at slike praksiser manifesterte seg tydelig i byen og involverte miljøer av nye utviklingsaktører. Markedsføringspraksiser som ble inkludert i dokumentstudien avgrenset seg til det arbeidet lokale institusjoner gjorde som var direkte myntet på å markedsføre Narvik via elektroniske dokumenter og trykt materiell. Gjennom en forstudie ble syv papirbrosjyrer og fem hjemmesider fra til sammen syv lokale institusjoner¹³ analysert. Forstudien la blant annet vekt på informative, retoriske og målgrupperelaterte kvaliteter og hvordan tekst, musikk, bilder og layout representerte det vi som forskere i denne omgang kategoriserte som «det unike» og «det vanlige» ved stedet. Til forundersøkelsen lå også intervjuer med til sammen fem personer ved de tre institusjonene som på dette tidspunktet framsto som de mest aktive i markedsføringen av byen. Dette var Destinasjon Narvik, Høgskolen i Narvik og utviklingsselskapet Futurum. Forundersøkelsen

¹³ De syv lokale institusjonene var reiselivsselskapet Destinasjon Narvik, utviklingsselskapet Futurum, Narvik og omegn turistforening, Studentsamskipnaden i Narvik, Høgskolen i Narvik og Narvik kommune.

ga indikasjoner på interessante variasjoner i stedsrepresentasjoner mellom markedsføring myntet på ulike målgrupper. Dokumentgjennomgangen og intervjuene ga også innsyn i relasjoner og sosiale prosesser som dokumentene var produsert innenfor og det nettverket av dokumenter de var posisjonert i. Valget av de tre brosjyrene som er analysert i artikkel 3 er først og fremst begrunnet i den sentrale plassen de på dette tidspunktet hadde i disse sosiale prosessene og nettverkene. En annen begrunnelse var det spekteret av målgrupper de tre til sammen inkluderte og, til slutt, den tydelige dialogen de inngikk i med lokale stedsdiskurser som hadde framkommet i intervjuundersøkelsen vi hadde gjennomført i Narvik i forkant.

Intervjuundersøkelsen blant innbyggere i Kiruna

Det er søndag i slutten av juni. Jeg reiser fra Tromsø med buss klokka 10.30, ankommer Narvik før tre og tar toget mot Kiruna 15.25. Hele veien er det usedvanlig godt sommervær, rundt 18-20 grader og sol. Det er lite folk på toget fra Narvik, men mange kommer på underveis, turgåere med store sekker, mest svensker. Noen går av i Kiruna, men ikke mange. Jeg kikker innom på stasjonen for å se etter en kiosk eller billettluke der jeg kan spørre meg for (hvordan kommer jeg meg til Samegården?), men alt er stengt. Jeg spør en svensk mann på trappa om han er kjent, men han beklager og uttrykker lett fortvilt at han bare er ute av toget i forsøk på å finne seg en svensk avis. Jeg vil tro at han ikke lyktes med sitt oppdrag før han måtte om bord på toget igjen.

Slik beskrev jeg mitt første møte med Kiruna sommeren 2007 i feltnotatene jeg fra da av hadde begynte å skrive. Når jeg skal formidle fra arbeidet i denne byen er det nærliggende for meg å gi min egen stemme til kjenne med et «jeg». Forskningsarbeidet i Kiruna er det jeg har investert mest av meg selv i, og også det siste og i egne øyne mest gjennomarbeidede jeg har gjort som forsker. I løpet av døgnet etter at jeg steg av toget denne søndagskvelden i slutten av juni, forvandlet Kiruna seg i mine øyne fra å være en grå industriby til å bli et vakkert sted som jeg etter hvert ble knyttet til, og stadig tar meg selv i å lengte tilbake til. I løpet av de sju oppholdene jeg hadde der som forsker, som alle stort sett varte en liten uke, bød Kiruna på sterke møter og stunder jeg aldri vil glemme. Slik kan forskning være – det er empirikerens privilegium. Møtet med enken i det lille huset ute i furuskogen som ventet meg med den deiligste formkake og de varmeste, morsomste og rikeste av fortellinger; besøket i arkivet bak smijernsporten i kjelleren på Stadshuset med Foucaults «grå genealogi» og den kommende flyttingen eller mulige kondemneringen av bygget i bakhodet; musejakt sammen med ansatte i korridorene på LKABs hovedbygg i Kiruna i det det kom inn telefonen om dødsulykke i gruva; reinkalving sammen med samebylederne mellom asbestfare- og rasfareskilt i gruvefjellet Kiirunavaara på den varmeste 17. mai i manns minne. Alle er erfaringer som beveget meg og styrket engasjementet og respekten min for stedet og de som lever der og som

jeg tok med meg som en holdning i arbeidet med analysene. Utover dette er ikke opplevelser av den art jeg her har eksemplifisert omsatt refleksivt og kunnskapsmessig i analysene som inngår i avhandlingen. De har likevel satt spor og gitt erfaringer som jeg ser et potensiale i som forsker. Det vil jeg jobbe med å finne ut av og finne en form til i framtida.

I forskningsmøtet med Kiruna håndteres innbyggere og institusjonelle aktører i hovedsak hver for seg, både gjennom empiriske undersøkelser og i analysene. At studiene og analysene ble adskilt var et utslag av at jeg på dette tidspunktet hadde utviklet en klarere teoretisk forståelse, slik de er beskrevet i kappen. Dette ga trygghet til å avgrense inntaket og prioritere fordypning i de aspektene ved stedet hver av studiene gir tilgang på. I neste omgang var det ingen tilfeldighet at undersøkelsen blant innbyggerne ble gjennomført først av disse to. Mitt utgangspunkt er at det konstruksjonsarbeidet du som forsker gjør fra begynnelse til slutt i forskningsprosessen, preges av erfaringer prosessen gir. Derfor ønsket jeg denne gangen å la meg prege av det innbyggerne hadde å fortelle før jeg vendte meg mot de tunge institusjonelle aktørene i byen. Perspektivering av sted, makt og mening i avhandlingen tilsier også mer generelt at en enkelt innbygger kan gi deg en like verdifull epistemologisk tilgang til stedet som ordføreren, selv om aspektene ved stedet de åpner for gjerne vil være forskjellige. Det at undersøkelsene søker tilgang på kunnskap om stedsmeningstilskrivelser svekker dessuten relevansen av å møte stedet gjennom det vi måtte regne som særlig informasjonsrike og reflekterte nøkkelinformanter (Thagaard 2009: 48; Ryen 2002: 87).

Det å utforske et sted som står i en så sensasjonspreget situasjon som Kiruna gjorde og fortsatt gjør med stadsomvandlingsprosessen, tydeliggjør en allmenn metodologisk utfordring vi her skal se nærmere på, og som er forsøkt handtert i utarbeidelsen av intervjuguiden som ble brukt i intervjuundersøkelsen blant innbyggerne. Da studien ble gjennomført var stadsomvandlingsprosessen «på alles lepper» både i og utenfor Kiruna. Prosessen, som ofte omtales som «stadsflytten», utgjorde det selvsagte midtpunktet i den offentlige diskursen om stedet. Likevel var det ikke stadsomvandlingen jeg ville utforske, men byen, som jo må forutsettes å være noe mer enn stadsomvandlingen. Utfordringen lå i å tilrettelegge for intervju som ga tilgang til dette «mer'et».

Med mål om å skape en slik tilgang ble stadsomvandlingen holdt ute som tema i intervjuguiden. I tillegg ble heller ikke stedet «i seg selv», til forskjell fra i studiene fra Narvik og Kirkenes, tatt opp som tema. Det ble derimot livet som innbygger. Dette valget var både metodologisk og stedsteoretisk begrunnet. I metodologisk forstand er poenget at ethvert fenomen samfunnsforskeren nærmer seg er forbundet med offentlige diskurser som det ligger nært for både forsker og informant å aktivere i den felles konstruksjonsprosessen som det

kvalitative intervjuet konstituerer. Å invitere til en samtale om stedet i seg selv inviterer samtidig til en aktivisering av slike diskurser. Den teoretiske konstruksjonen av sted som objekt, som dette avhandlingsarbeidet tar utgangspunkt i, tilsier at et mangfold av prosesser skaper stedet og at for eksempel innbyggerlivet gjør stedet i krysning med andre konfigurasjoner. Det gjør det å utforske dette livet til en epistemologisk relevant måte å utforske stedet som objekt på. Den metodologiske innretningen som lå i intervjuguiden utgjør i så måte en operasjonalisering av Masseys stedsteori i måten den fristiller intervjuet fra stedet forstått som en fysisk avgrenset størrelse. Representasjoner av innbyggerlivet i intervjuene la grunnlag for analysens diskusjon av hvilken mening byen ble tilskrevet gjennom disse representasjonene.

Den allmenne metodologiske utfordringen vi her er inne på, handler om det å etablere et epistemologisk relevant forhold mellom tema i intervjuguiden og problemstillingen man jobber med. I dette forholdet står validitetsspørsmålet på spill. Avveiningen er hvorvidt det er riktig å reflektere problemstillingen direkte i intervjuguiden eller foreta en tematisk oversetting for å få tilgang til informasjon som gir kunnskap om problemstillingens forhold. Å foreta slike avveininger fordrer refleksivitet i forhold til det Bourdieu omtaler som den teoretiske konstruksjonen av objektet for forskning, slik dette er diskutert tidligere i kapittelet og her løftet fram gjennom å se tilbake på den stedsteoretisk funderte konstruksjonen av sted som objekt. I tillegg er denne delen av forskningsdesignet begrunnet i forståelsen av intervjuets epistemologi, som vi skal komme tilbake til om litt.

På samme måten som intervjuguiden ble viet mye refleksiv oppmerksomhet i denne intervjuundersøkelsen, var også utvalgsarbeidet stramt regissert, som beskrevet i artikkel 5. I denne studien ble valget av informanter gjort med befolkningen i Kiruna som utgangspunkt. Utvalget ble sammensatt med tanke på å innarbeide flerstemthet i det empiriske materialet. Hensikten var å skape maksimal variasjon i møtet med et felt for med det å etablere tilgang til «...common patterns of core experiences and shared aspects...» (Patton 1990: 172). I dette tilfellet forstår jeg det som tilgang til kollektivt forbundne prosesser der stedets mening konstitueres og rekonstitueres. Ut fra dette utgangspunktet er det trukket et variert utvalg (Ryen 2002: 85), med bruk av strategiske kriterier og snøballmetoden. Med det varierte utvalget som mål bringes en representasjonslogikk inn i det metodiske arbeidet. I forhold til håndtering av representasjonstenkningen som her trenger seg på, er det viktig at representasjonstekningens generaliseringslogikk ikke trekkes inn i den analytiske forvaltningen av materialet, noe analysen heller ikke gjør. I stedet diskuteres de mange stemmene som eksemplifiserende indikasjoner på mangfold og kompleksitet i måter byen

gjøres på av dens innbyggere. Når det gjelder valget av strategiske utvalgs-kriterier, speiler de først og fremst allment anerkjente sentrale sosiale kategorier som kjønn, alder og relasjon til yrkeslivet, i tillegg til etnisk bakgrunn, slik det er beskrevet i artikkelen. Realiseringen av det varierte utvalget følger, som artikkelen beskriver, en prioriteringsliste (Ryen 2002: 86) som er strengt fulgt opp. Snøballmetoden ble iverksatt i fem etapper, for med det å legge til rette for å entre varierte nettverk i byen.

Dokumentstudien fra Kiruna

Avgrensningen i det å se på informasjonsmateriellet fra LKAB og Kiruna kommune som finnes på deres respektive nettsider kan synes tilforlatelig. Bak designet av dokumentstudien fra Kiruna ligger likevel mange valg og avveininger. Studien startet ut med et ønske om å utforske institusjoners virke i byen i og gjennom stadsomvandlingsprosessen som pågår. Nærmere bestemt ønsket jeg å gjøre dette gjennom en dokumentstudie. En viktig begrunnelse for å gjøre en dokumentstudie var den systematiske og stabile tilgangen dokumenter gir på partenes diskursive praktisering av byen. Institusjonene som tar del i stadsomvandlingen er mange og inkluderer, for å nevne noen, Trafikverket, Vattenfall, Länsstyrelsen, Sametinget, Gabna Sameby, Leavas Sameby, Boverket og Riksantikvariatämbetet. Jeg valgte å se nærmere på de to institusjonene LKAB og Kiruna kommune fordi de er tett involvert i stadsomvandlingsprosessen som del av sitt primære og daglige virke.

De første rundene i dette arbeidet besto i å gjøre seg kjent med stadsomvandlingsprosessen som fenomen, saksfelt og organisasjon. Intervjuer med til sammen fem informasjonsmedarbeidere, kommunikasjonsansvarlige og prosjektledere ved begge institusjonene gjorde det klart at omfanget av og kompleksiteten i stadsomvandlingsprosessen tilsa at de saksrelevante dokumentene fra LKAB og Kiruna kommune var uoverskuelig i antall og dessuten i betydelig grad også konfidensielle. Kompleksiteten og omfanget av stadsomvandlingen ble ytterligere bekreftet gjennom de første saksdokumentene jeg fikk tilgang på via arkivpersonalet i Kiruna kommune.

Behovet for en videre avgrensning av dokumentstudien var påtrengende. Jeg vurderte å se nærmere på et avgrenset saksfelt innenfor stadsomvandlingsprosessen der LKAB og Kiruna kommune forhandler. Ett eksempel jeg undersøkte nærmere var prosessen med utviklingen av den såkalte «Gruvstadsparken». Denne er beskrevet som en buffersone mellom byen og industriområde etter hvert som deformasjonsområdet fra gruva utvikler seg. Begrunnelsen for likevel ikke å studere slike direkte forhandlingsrelaterte saksfelt lå i erkjennelsen av at mange

relevante dokumenter ville være taushetsbelagt og prosessene de ble produsert i tilsvarende utilgjengelig for meg som forsker.

Midt i dette arbeidet og disse vurderingene, som opplevdes som krevende og kaotisk, fikk jeg øynene opp for selve informasjonsarbeidet partene gjør ovenfor allmennheten. Dette arbeidet hadde jeg fulgt over tid på internett og via utstillinger, omvisninger og presentasjoner. Intervjuene med ansatte i LKAB og Kiruna kommune bekreftet inntrykket av at internett fungerte som en samlende plattform og tilkjennega det meste av den informasjonsaktiviteten partene faktisk bedrev. Det slo meg at informasjonsmateriellet i likhet med markedsføringsmateriellet i Narvik hadde i seg en særegen definatorisk kraft i måten det arbeidet diskursivt inn i byen. Disse dokumentene har preg av det Foucault har beskrevet som det preskriptive, det vil si at tekstene er av spesiell interesse for studier av kulturelle meningssystem etter som de gjennom en normativ form skaper inntrykk av en «perfekt orden» (O'Farrell 2005: 77). Tekstene som presenteres åpent på internettsidene skaper nettopp orden gjennom å være stedsdefinitorske, i motsetning til problematiserende og åpne. Denne ordnende kraften er noe av det som gjør dokumenter som markedsføringsmateriellet i Narvik og informasjonsmateriellet til LKAB og Kiruna kommune i stadsomvandlingssaken til interessante inntak til studier av sted, makt og mening.

Analytisk håndtering

Dette arbeidet tar hele tiden utgangspunkt i en forståelse som anerkjenner den konstruktivistiske karakteren av forskningsprosessen fra start til slutt (Mik-Meyer og Järvinen 2005: 9-10), fra den første «berøringen» med empiriske forhold til den endelige forskningsteksten som omtaler disse forholdene (Alvesson og Sköldberg 2000: 2). Denne forståelsen uttrykker hvordan forskningsprosessen faktisk foregår og utgjør ikke et ideal i seg selv (Alvesson og Sköldberg 1994: 28-31). Idealet ligger i så måte i det å skape innsyn i de konstruktive operasjonene som ligger til de iscenesettelsene man foretar og framgangsmåtene man følger som forsker. Oppdraget med å gi slike former for innsyn ligger til hele kappeteksten og særlig til metodologikapitlet. Vi skal nå se nærmere på den delen av forskningsprosessen som følger etter genereringen av datamaterialet, det vil si fasen vi gjerne refererer til som «analysen». Når David Silverman hevder at «...collecting data is not even half of the battle. Data *analysis* is always the name of the game» (Silverman 2007: 61) tilsier forståelsen i det foreliggende arbeidet at det analytiske ved forskningsprosessen er løpende forbundet med konstruksjonsprosessen gjennom hele forskningsprosessen. Arbeidet etter at

det empiriske materialet ble generert er dermed forankret i de perspektivene på sted, mening, makt og kunnskap som allerede er diskutert gjennom kapittel 2 og 3.

Gjennomgangen vil fortelle om «konstruksjonsinstrumenter» som er gjort operative gjennom analysene (Mik-Meyer og Järvinen 2005: 13). Det første «instrumentet» har i så måte en særegen karakter og består i selve den gjentakende lesningen. Tekstene fra dokumenter og intervjuer er lest «på langs og på tvers» mens noen meningsmønstre etter hvert har blitt mer fremtredende enn andre (Haavind 2000). Lesningen har vært preget av refleksjon i forhold til problemstillingene som ligger til hver av analysene. For noen analyser er dette mer fremtredende enn andre. Arbeidet med artikkel 3 fra Narvik var i så måte ledet av en særlig årvåkenhet for transport- og mobilitetsrelaterte forhold. I fasen etter genereringen av datamaterialet har alle analysene fortsatt å holde høyt spørsmålet om ”hva stedet blir” gjennom det intervjuene og dokumentene forteller.

Deretter er alle analysene preget av konstruksjonsinstrumenter hentet fra de teoretiske forståelsene som ligger i beskrivelsen ovenfor av dekonstrueringen og rekonstrueringen av sted som objekt (jf. Bourdieu 1992), basert på teorioppsettet fra forrige kapittel. Komponenter i den teoretiske sammenstillingen har vært viktige for måten blikket har vært rettet under «gjensynet» med intervjuene og dokumentene i ettertid.

For eksempel har konstruksjonsarbeidet vært ledet av en sensitivitet for det tid-romlige ved relasjonelle prosesser der stedet tilskrives mening, og dermed også for den utvidede geografien stedet gjøres innenfor. Det har gitt en form for systematikk i måten datamaterialet er lest med øye for relasjoner og aktører både innenfor og utenfor stedets fysiske grenser som gir seg til kjenne. For eksempel diskuterer Kirkenes-artikkelen hvordan blant annet relasjoner mellom nasjonalstater er virksomme i byen og hvordan byen utvikles i relasjoner innenfor Øst-Finnmark og Barentsregionen. Artikkel 2 fra Narvik refererer også til nasjonalstatlige relasjoner, til relasjoner mellom internasjonale og nasjonale transportaktører som er virksomme i byen og til Narviks regionale omgivelser. Analysen av representasjoner av livet som innbygger i Kiruna tar for seg hvordan innbyggernes framstillinger av relasjoner til andre steder gjør byen på visse måter.

Av den teoretiske forståelsen som tilsier at stedet er komplekst, kontingent og midlertidig og at det meningsgenerative er utspreddt, følger også en oppmerksomhet mot forskjeller og likheter i måten stedet tilskrives mening. Når mønstrene av likhet og ulikhet er etablert er det alltid representasjoner som «forstyrrer» bildet. Det ser vi for eksempel med kvinnene i Kiruna og deres urbane «innvendinger» i artikkel 4 og med ungdommer som ikke gjenkjenner sine grenseerfaringer i det nye grensebyprosjektet i Kirkenes. Til sammen er det slike spørsmål

som leder oppmerksomheten mot sammenfall, brytninger og tautrekkinger om hva stedet er som kommer til syne i alle artiklene.

Som vi har vært inne på, har det å fristille forskerblikket fra etablerte forestillinger om det industrielle og postindustrielle stedet vært viktig gjennom dette arbeidet. Dette har handlet om å se kompleksiteten bak fortellingene som finnes om Narvik og Kirkenes som postindustrielle rom og Kiruna som industriby. Ovenfor er det gitt beskrivelser av hvordan oppdagelser i arbeidet med de første studiene i Kirkenes og Narvik bidro til å tydeliggjøre viktigheten av å foreta slike «fristillinger». I første omgang hadde det stedsteoretiske utgangspunktet bidratt til å generere et datamateriale som la til rette for slike oppdagelser i måten det ble gjennomført med tanke for det mangfoldige ved stedet. Engasjementet for å holde denne avstanden til politisk og forskningsmessig etablerte og legitime forståelser av stedene ble videreført gjennom konstruksjonsprosessen etter at materialet ble generert. Postindustrielle og industrielle prekonstruksjoner (jf. Bourdieu 1992) av stedene har vært undersøkt med et refleksivt blikk. Dette blikket har gitt rom for å identifisere industrielle så vel som ikke-industrielle kjennetegn på mer nyanserte måter enn det som kommer til uttrykk gjennom de etablerte fortellingene om hvert av stedene. Denne formen for refleksjon i bearbeidningen av datamaterialet ga seg særlig til kjenne i de siste analysene fra Kiruna.

Til slutt er den konstruktivistiske bearbeidningen av datamaterialet for alle analysenes del også bestemt av epistemologiske forståelser av intervjuer og dokumenter. Sagt på en annen måte er bearbeidningen av datamaterialet ledet av forståelser av hvilke forhold informasjon fra intervjuer og dokumenter gir kunnskap om. Denne forståelsen har også ligget bak beslutninger som angår den metodiske utformingen av studiene. Viktige element i den epistemologiske forståelsen av intervjuer og dokumenter er sammenfattet i redegjørelsen i artikkel 5 for begrepet «representasjon». Både gjennom generering og bearbeidningen av datamaterialet er tekst fra intervjuer og dokumenter forstått som å gi tilgang til diskursive praksiser (Mik-Meyer og Järvinen 2005). Ord, uttrykk og formuleringer, og for markedsføringsmateriellet i Narvik sin del også bilder og layout, er behandlet som representasjoner. Representasjonene er forstått som i dialog med prosesser de er situert i. I artikkel 5 fra Kiruna er denne situertheten for eksempel analysert via governmentality-perspektivet mens artikkel 3 fra Narvik, som er basert på studien av markedsføringsmateriellet, utforsker dokumentenes situerthet både i institusjonelle interaksjonsprosesser (Mik-Meyer 2005) og i symbolske relasjoner Narvik by står i som «nordlig periferi». Representasjonene er forstått som “operative fortellinger” og som performative i seg selv (Dewsbury et al. 2002: 438). Som vi var inne på under gjennomgangen av den prosessuelle meningsforståelsen i

forrige kapittel, er representasjonene ikke forstått som «i fri flyt», men som bundet – men ikke fastbundet – til sosiomaterielle relasjoner utenfor dokumenter og intervjuer.

4. Det gjenstridige mangfoldet – avsluttende betraktninger

I beskrivelser og analyser av nordnorsk kultur og identitet dukker begrepet «gjenstridig» ofte opp. Mens ordet kan gi assosiasjoner til nasjonale identitetskjennetegn, er «gjenstridig» i nordnorsk sammenheng brukt som betegnelse på en særegen nordnorsk kultur forbundet med krevende naturforhold folk lever av og med, motstand de har vist mot sentralmakta i sør og spesifikke tilpasninger de har gjort av levemåter innenfor det moderne Norge (Drivenes og Jernsletten 1994; Edvardsen 1996; Brox 1966). Narve Fulsås beskriver forsvaret av landsdelens kulturelle egenart og livsformer som en viktig del av det som kjennetegnet selvforståelsen til samfunns- og humanvitenskapene ved Universitetet i Tromsø etter som institusjonen utviklet seg gjennom 1970-tallet (Fulsås 1999: 87). Som pioner i denne utviklingen var Ottar Brox riktignok ikke opptatt av å karakterisere den nordnorske folkesjelen. I stedet ville han fremme fortellinger som rettet opp bildet av et ellers undervurdert folk i nord, mens han utforsket deres levemåter og forklarte deres «gjenstridige» væremåter via rasjonelle forklaringsmodeller (Brox 1966; 1984; Fulsås 1999).

Som del av den samme samfunnsfaglige og humanistiske forskningstradisjonen ved Universitetet i Tromsø som forfatterne ovenfor, henter denne avhandlingen opp tanken om det gjenstridige og viderefører den i en noe annen retning. I dette arbeidet er gjenstridighet forbundet med den teoretiske perspektivering av sted, mening og makt som er gjort operativ i avhandlingens fem analyser og den situerte kunnskapsforståelsen arbeidet bygger på. «Det gjenstridige mangfoldet» viser kort og godt til den samfunnsskapende kraften som ligger i kompleksiteten ved det stedsmeningsgenerative som analysene gir innsyn i, slik det er diskutert gjennom de foregående kapitlene. «Gjenstridig» peker dermed ikke mot kulturelle eller sosioøkonomiske karakteristika ved et folkeslag, men til en virksom kompleksitet i samfunnsutviklingsprosesser som vi kan forvente å finne mange andre steder enn i de nordlige delene av Norge og Sverige. I denne sammenhengen er det ikke bare de som forsvarer tradisjoner som bidrar til den gjenstridige kraften. Det gjenstridige er ikke en gang noe den alminnelige innbygger alene kan ta skylden eller æren for. Også offentlige institusjoner, private bedrifter og organisasjoner innenfor for eksempel kultur og politikk bidrar i kraftfeltet det gjenstridige henviser til. I likhet med befolkningen nordpå inngår disse aktørene i relasjoner både på lokalt, regionalt, nasjonalt og internasjonalt nivå. Med det henter kraftfeltet energi også utenfra, slik det i tillegg gjør det fra stedet i sin materielle forstand.

Det gjenstridige er et kjennetegn ved relasjoner, nærmere bestemt ved det bildet av komplekse og kryssende tid-romlige relasjonelle prosesser som trer fram når vi utforsker stedene gjennom de tilnæringsmåtene analysene i denne avhandlingen gjør. Kraften som ligger i mangfoldet uttrykker ikke bare motstand. Gjenstridighetsbegrepet favner spenningsfeltet som oppstår i det aktører forstår, gjør og leder steder i like, liknende og ulike retninger ut fra hvem de er, hva de vil, hva de vet og hva de kan. For å gå tilbake der vi startet, så er ethvert sted både i sin «fysikk» og «mentalitet» alltid noe for noen og noe annet for andre. Sånn sett er det stedets skjebne at det vil måtte være gjenstand for forhandlinger som er forbundet ikke bare med forskjellige interesser, men også ulike erfaringer og forventninger. Spenningene som oppstår i de mange kryssningene som utgjør mangfoldet skaper i så måte både framdrift, tilbakeslag og treghet, alt etter hvem du spør.

Samtidig gir analysene innsyn i partikulære nordlige utviklingstrekk som ligger til det gjenstridige mangfoldet ved Kirkenes, Narvik og Kiruna. Med et postkoloniale blikk er de tre byene posisjonert i den nordlige utkanten av Norge og Sverige der de inngår i omfattende strukturelle prosesser der stater formes og omformes. Ett av aspektene som ligger i den felles posisjonen de tre stedene i så måte innehar handler om den nordlige periferiposisjonens symbolske, praktiske og materielle kjennetegn. Analysen av markedsføringen av Narvik diskuterer denne posisjonen eksplisitt i sin symbolske forstand. Studien av innbyggere i Kiruna er i berøring med etniske aspekt ved periferiposisjonen denne byen står i.

Det postkoloniale blikket bringer oss også til kraften i den industrielle diskursen om stedet som gir seg til kjenne i møtet med alle de tre byene. I Kirkenes bidrar aktører på nasjonalt og internasjonalt nivå til å drive videre industridiskursen om stedet, også i etterkant av det som etter hvert viste seg å være en midlertidig stengning av gruva i Bjørnevatten. I Kiruna manifesterer statlige økonomiske interesser seg gjennom en industridiskurs med et i nordisk sammenheng oppsiktsvekkende stort spillerom som kommer til uttrykk i stadsomvandlingen. I Narvik er industridiskursen holdt levende av den nye transportnæringen, som er gjenstand for særlig oppmerksomhet i artikkel 2. Bak videreføringen av transportvirksomheten ligger globale omveltninger som igjen gjør Narvik havn til en mulig «nyttig medspiller» i et internasjonalt spill om globale transportruter.

Når det partikulære ved den nordlige periferiposisjonen til de tre stedene trekkes fram i forhold til spørsmålet om industri, er det samtidig viktig å understreke et sentralt poeng fra alle analysene som igjen handler om kompleksitet. Analysene forteller nettopp om sammenfall og motsetninger som ligger til det komplekse stedet, som betinger industrielle forståelser av hver av byene. I Kirkenes er industridiskursen «fusjonert» med strategiske

stedsidentitetsinitiativ på måter som løfter stedet i retning av å være et internasjonalt sentrum, for samtidskunst og flerkulturell dialog så vel som for storindustriell virksomhet. Analysen fra Kirkenes viser likevel hvordan grensebyen ikke kan betraktes som endelig. I Narvik får vi tilsvarende innsyn i prosesser som forteller om den nye transportnæringens innskrenkede spillerom. I Kiruna har den industrielle diskursen en så stor kraft at den lett kan få oss til å overse andre og kryssende meningstilskrivelser som likevel er med å gjøre byen, slik dette er diskutert i artikkel 4 og 5.

Alt i alt fremmer avhandlingen kunnskap som gjør stedsmeninger til midlertidige og kontingente anliggender som er forbundet med, og betinget av, stedet i sin kompleksitet. På den måten forteller de samtidig om den seige materien enhver som engasjerer seg i stedsidentitetspolitiske prosjekt stikker hånden i. Den samme materien er virksom når styresmakter og storindustrielle aktører involverer seg stedlig og skal omsette sine ressurser effektivt innenfor et sted. På slike måter gir gjenstridigheten ved det mangfoldige stedet seg til kjenne.

Litteraturliste

- Abram, S. (2011) *Culture and Planning*. Aldershot: Ashgate.
- Agamben, G. (1998) *Homo Sacer. Sovereign Power and Bare Life*. Stanford: Stanford University Press.
- Alvesson, M. og Sköldberg, K. (2000) *Reflexive Methodology. New Vistas for Qualitative Research*. London: Sage Publications.
- Alvesson, M. og Sköldberg, K. (1994) *Tolkning och reflection. Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Amin, A. og Graham, S. (1997) The ordinary city. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 22(4), 411-429.
- Augé, M. (1995) *Non-Places*. London: Verso.
- Bell, D. (1973) *The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting*. New York: Basic Books.
- Berg Nilssen, I. og Lie, I. (2010) *Finnmarkskommunene – indikatorer for omstillingsutfordringer 2010*. Alta: Norut.
- Bjerre, H. J. og Fabian, L. (2010) Rummet finder sted: Redaktionelt forord. *Slagmark – tidsskrift for idéhistorie*, 57, 9-18.
- Bourdieu, P. (1992) The practice of reflexive sociology, i *An Invitation to Reflexive Sociology*, P. Bourdieu og L. J. D. Wacquant. Cambridge: Polity Press, 218-260.
- Brox, O. (1966) *Hva skjer i Nord-Norge?* Oslo: Pax forlag.
- Brox, O. (1984) *Nord-Norge: Fra allmenning til koloni*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bærenholdt, J. O. og Aure, M. (2007) Tværfaglighed og sammenligning på tværs mod nord, i *I disiplinenes grenseland. Tverrfaglighet i teori og praksis*, redigert av T. Nyseth, S. Jentoft, A. Førde og J. O. Bærenholdt. Bergen: Fagbokforlaget, 73-87.
- Cresswell, T. (2006) *On the Move*. New York: Routledge.
- Dewsbury, J. D., Harrison, O., Rose, M. og Wylie, J. (2002) Enacting geographies. *Geoforum*, 33 (4), 437–440.
- Drivenes, E. A. og Jernsletten, R. (1994) Det gjenstridige Nord-Norge. Religiøs, politisk og etnisk mobilisering 1850-1990, i *Nordnorsk kulturhistorie, del I. Det gjenstridige landet*, redigert av E. A. Drivenes, M. A. Hauan og H. A. Wold. Oslo: Gyldendal norsk forlag.
- Edwardsen, E. (1996) *Den gjenstridige allmue. Skole og levebrød i et nordnorsk kystsamfunn ca. 1850-1900*. Oslo: Solum.

Emerson, R. M. (1995) Fieldnotes in ethnographic research, i *Writing Ethnographic Fieldwork*, redigert av R. M. Emerson, R. I. Fretz og L. L. Shaw. Chicago: University of Chicago Press.

Fabian, L. (2010) Spatiale forklaringer. Da den geografiske tænkning kom på den humanvidenskabelige dagsorden. *Slagmark – tidsskrift for idéhistorie*, 57, 19-33.

Finnegan, D. A. (2008) The spatial turn. Geographical approaches in the history of science. *Journal of the History of Biology*, 41(2), 369-388.

Florida, R. (2002) *The Rise of the Creative Class. And How it's Transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life*. New York: Basic Books.

Flyvbjerg, B. (1991) *Rationalitet og magt. Det konkrete vitenskap, bind I*. Århus: Akademisk Forlag.

Foucault, M. (1982) The subject and power. *Critical Inquiry*, 8 (4), 777-795.

Foucault, M. (1986) Of other spaces. *Diacritics*, 16 (1), 22-27.

Fulsås, N. (1993) *Universitetet i Tromsø 25 år*. Tromsø: Universitetet i Tromsø.

Fulsås, N. (1999) Forsøk på å gripe «den gjenstridige nordlendingen». Bilete av Nord-Noreg i dei siste 30 åras vitenskaplege litteratur, i *Landskap, region og identitet. Debatter om det nordnorske*, redigert av T. Thuen. Bergen: Norges forskningsråd.

Giddens, A. (1990) *The Consequences of Modernity*. Cambridge: Polity Press.

Granås, B. og Gunnarsdotter, Y. (2007) The unique and the ordinary – reinventing place through symbolic communication, i *Place Reinvention. Dynamics and Governance Perspectives*, redigert av T. Nyseth og B. Granås. Stockholm: Nordregio.

Guneriussen, W. (2012) What is society? Contested concepts and shifting metaphors, i *Introduction to Sociology. Scandinavian Sensibilities*, redigert av G. C. Aakvaag, M. Hviid Jacobsen og T. Johansson. Harlow: Pearson Press.

Halkiær, B. (2010) *Fokusgrupper*. Oslo: Gyldendals akademiske.

Hannerz, U. (1980) *Exploring the City. Inquiries Toward and Urban Anthropology*. New York: Columbia University Press.

Hansen, F. og Simonsen, K. (2004) *Geografiens vitenskapsteori. En introducerende diskussion*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.

Haraway, D. (1996) Situerte kunnskaper. Vitenskapsspørsmålet i feminismen og det partielle perspektivets forrang, i *HUN – en antologi om kunnskap fra kvinners liv*, redigert av G. Sæter. Oslo: Spillerom.

Hayter, R. (1997) *The Dynamics of Industrial Location: The Factory, the Firm and the Production System*. Chichester: Wiley.

Hubbard, P. (1996) Urban design and city regeneration. Social representations of entrepreneurial landscapes. *Urban Studies*, 33(8), 1441-1446.

Haavind, H. (2000) Analytiske retningslinjer ved empiriske studier av kjønnede betydninger, i *Kjønn og fortolkende metode*, redigert av H. Haavind. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

Jessop, B. (1997) The entrepreneurial city: re-imagining localities, redesigning economic governance, or restructuring capital?, i *Transforming Cities. Contested Governance and New Spatial Divisions*, redigert av N. Jewson og S. MacGregor. London: Routledge, 28-41.

Järvinen, M. (2005) Interview i en interaktionistisk begrepsramme, i *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv. Interview, observationer og dokumenter*, redigert av M. Järvinen og N. Mik-Meyer. København: Hans Reitzels Forlag, 27-48.

Kvale, S. og Brinkmann, S. (2009) *Interviews. Learning the Craft of Qualitative Research Interviewing*. 2. utgave. Thousand Oaks: Sage Publications.

Lash, S. and Urry, J. (1994) *Economies of Signs and Space*. London: Sage Publications.

Lefebvre, H. (1991) *The Production of Space*. Oxford: Blackwell.

Lie, I. og Berg Nilssen, I. (2010) *Nordlandskommunene – indikatorer for omstillingsutfordringer 2010*. Alta: Norut.

Massey, D. (1994) *Space, Place and Gender*. Cambridge: Polity Press.

Massey, D. (2004) Geographies of responsibility. *Geografiska Annaler, Series B*, 86(1) 5-18.

Massey, D. (2005) *For Space*. London: Sage.

Matinéz, O. (1994) *Border People: Life and Society in the U.S.-Mexico Borderlands*. Tucson: The University of Arizona Press.

Mik-Meyer, N. og Järvinen, M. (2005) Indledning: Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv, i *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv. Interview, observationer og dokumenter*, redigert av M. Järvinen og N. Mik-Meyer. København: Hans Reitzels Forlag, 9-26.

Mik-Meyer, N. (2005) Dokumenter i en interaktionistisk begrepsramme, i *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv. Interview, observationer og dokumenter*, redigert av M. Järvinen og N. Mik-Meyer. København: Hans Reitzels Forlag, 193-214.

Mjøset, L. (2001) Theory: Understandings in the social sciences, i *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences*, redigert av N. J. Smelser og P. B. Bates. Amsterdam: Pergamon/Elsevier.

- Nilsson, K. (2000) Från AK till IT. Om sysselsättning och näringslivets utveckling, i *Kiruna 100-årsboken, del I*, redigert av I K. Törmä, S. Anderzén, B. Forsell, B. Forseth, J. Johansson, J.I. Larsson, K. Nilsson, K. Persson and A. Theander. Kiruna: Kiruna Kommun, 86-90.
- Nyseth, T. og Granås, B. (red.) (2007) *Place reinvention in the North. Dynamics and governance perspectives*. Stockholm: Nordregio.
- O'Farrell, C. (2005) *Michel Foucault*. London: Sage Publications.
- Pakier, M. and Stråth, B. (2010) *A European Memory? Contested Histories and Politics of Remembrance*. Oxford: Berghahn Books.
- Patton, M. Q. (1990) *Qualitative Evaluation and Research Methods*. 2. utgave. London: Sage Publications.
- Prieur, A. og Sestoft, C. (2006) *Pierre Bourdieu. En introduktion*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Ryen, A. (2002) *Det kvalitative intervjuet. Fra vitenskapsteori til feltarbeid*. Oslo: Fagbokforlaget.
- Saugestad, S. (1996) Mellom modeller og virkelighet. Lokalsamfunnsforskning i Tromsø, Norge og verden, i *Lokalsamfunn og lokalsamfunnsforskning i endring*, redigert av I. Altern. Tromsø: Universitetet i Tromsø.
- SCB (2012) *Tätorter 2010. Sveriges Offentliga Statistik, Statistiska Meddelanden MI 38 SM 1101*, korrigeret versjon 10.01.2012. Stockholm: Statistiska Centralbyrån.
- Schaanning, E. (1993) *Kommunikative maktstrategier. Rapporter fra et tårn*. Oslo: Spartacus forlag.
- Silverman, D. (2007) *A very short, fairly interesting and reasonably cheap book about qualitative research*. London: Sage Publications.
- Simonsen, K. (2005) *Byens mange ansigter. Konstruktion af byen i praksis og fortælling*. Roskilde Universitetsforlag, Frederiksberg.
- Simonsen, K. (2008) Place as encounters. Practice, conjunction and co-existence, i *Mobility and Place. Enacting Northern European Peripheries*, redigert av J. O. Bærenholdt og B. Granås. Aldershot: Ashgate, 13-26.
- Simonsen, K. (2010) Rumlig praksis. Konstitutionen af rum mellem materialitet og repræsentation. *Slagmark – tidsskrift for idéhistorie*, 57, 35-47.
- Slater, D. (1999) Situating geopolitical representations. Inside/outside and the power of imperial interventions, i *Human Geography Today*, redigert av D. Massey, J. Allen og P. Sarre. Cambridge: Polity Press, 62-84.

Svendsen, O. (2002) *Narviks historie, bind II. Storhetstid, brytningstid, framtidshåp*. Narvik: Stiftelsen Narviks historieverk.

Thagaard, T. (2009) *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. Oslo: Fagbokforlaget.

Thrift, N. (1999) The place of complexity. *Theory, Culture and Society*, 16 (3), 31-69.

Urry, J (2000a) *Sociology Beyond Societies*. London: Sage.

Urry, J. (2000b) Mobile sociology. *British Journal of Sociology*, 51 (1), 185–203.

Warf, B. and Arias, S. (red.) (2009) *The Spatial Turn. Interdisciplinary Perspectives*. London: Routledge.

Warg, S. (2000) Befolkningsutvecklingen. En dramatisk förändring från vildmark till stad, i *Kiruna 100-årsboken, del II*, redigert av I K. Törmä, S. Anderzén, B. Forsell, B. Forseth, J. Johansson, J.I. Larsson, K. Nilsson, K. Persson og A. Theander. Kiruna: Kiruna Kommun, 460-466.

Widerberg, K. (2001) *Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt*. Oslo: Universitetsforlaget.

Wikan, S. (2006) *Grubeforeningen Nordens klippe: arbeiderkamp i nord 1906-2006*. Oslo: Pax forlag.

Wilken, L. (2006) *Pierre Bourdieu*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.

Withers, C.W.J. (2009) Place and the «spatial turn» in geography and history. *Journal of the History of Ideas*, 70(4), 637-658.

Zieleniec, A. J. (2007): *Space and Social Theory*. London: Sage Publications.

Aakvaag, G. C. (2008) *Moderne sosiologisk teori*. Oslo: Abstrakt forlag.

Aas, S. (2001) *Narviks historie, bind I. Byen, banen og bolaget*. Narvik: Stiftelsen Narviks historieverk.

Artikler (1-5)

ISBN xxx-xx-xxxx-xxx-x